

FAUNA WERK GROEP

Jaarrapportage 2016

stichting het nationale park
de hoge veluwe

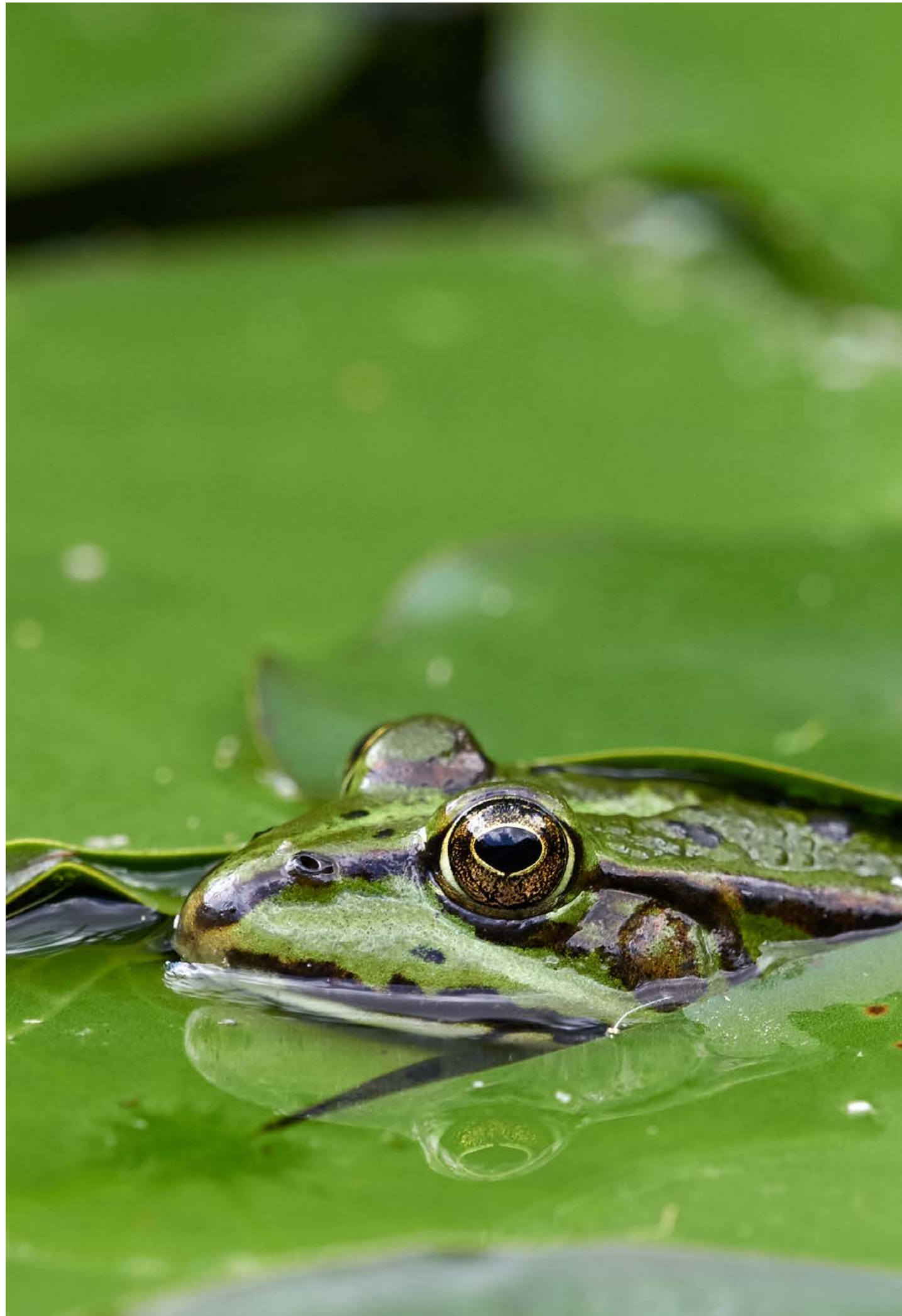
VERENIGING VAN
VRIENDEN VAN
DE HOGE VELUWE

FAUNAWERK GROEP

Jaarrapportage 2016

STICHTING HET NATIONALE PARK
DE HOGE VELUWE

Inhoudsopgave

Inleiding: Jan de Beer	7
Hoofdstuk 1 Dagvlinders <i>Nina de Vries</i>	8
Hoofdstuk 2 Nachtvinders Joop Schaffers	11
2.1 Nachtvinders die in 2016 voor het eerst in het park zijn waargenomen	11
Hoofdstuk 3 Libellen Marian Schut	12
3.1 Monitoringsgebieden in het centrum	13
3.2 Monitoringsgebieden in Het Deelense Veld	13
Hoofdstuk 4 Sprinkhanen en Krekels <i>Jeannette Hoek</i>	15
4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen	15
4.2 Rode lijst soorten	15
4.3 Wrattenbijter	15
4.4 Zadelsprinkhaan	15
4.5 Bosdoortje	15
4.6 Veldkrekkel	15
Hoofdstuk 5 Spinnen <i>Jeannette Hoek</i>	16
5.1 Spinnen algemeen	16
Hoofdstuk 6 Vliegen en Muggen <i>Jan Wind</i>	18
6.1 Introductie	18
6.2 Bijzondere waarnemingen	18
6.3 Conclusies en Aanbevelingen	19
Hoofdstuk 7 Overige insecten <i>Jeannette Hoek en Nina de Vries</i>	20
7.1 Wantsen	20
7.2 Roofvliegen	20
7.3 Kevers	21
Hoofdstuk 8 Amfibieën en Reptielen <i>Harrie Wijnands</i>	22
8.1 Inleiding	22
8.2 Amfibieën	23
8.3 Reptielen	23
Hoofdstuk 9 Vleermuizen <i>Tom Dekker en Jan Snoijink</i>	24
9.1 Zomertelling Tom Dekker	24
9.2 Wintertelling Jan Snoijink	24
Hoofdstuk 10 Boommarters <i>Olga van der Klis e.a.</i>	25
Hoofdstuk 11 Vogels <i>Wim Weenink</i>	26
11.1 Inleiding	26
11.2 Broedvogelinventarisaties	26
11.3 Nachtzwaluw	28
11.4 Zomergasten, wintergasten en doortrekkers	28
11.5 Rode Lijst soorten en het park	29
Hoofdstuk 12 De Das <i>Dirk de Lange en Ineke Groenberg</i>	30
12.1 DASSENMO NITORING	30
Hoofdstuk 13 MLT Deelen <i>Olga van der Klis e.a., Harrie Wijnands</i>	32
13.1 Vlinders en overige insecten Nina de Vries, Olga van der Klis	32
13.2 Vliegbasis deelen amfibieën en reptielen Harrie Wijnands	33
Hoofdstuk 14 Houtoogst 2016-2017 <i>Ineke Groenberg en Dirk de Lange</i>	34
14.1 Houtoogstinventarisaties	34
14.2 Houtoogstgegevens	34
14.3 Werkwijze van de inventarisaties	34
Hoofdstuk 15 Het weer in 2016 <i>Jan de Beer</i>	36
Samenvatting <i>Jan de Beer</i>	38
Dankwoord <i>Jan de Beer</i>	40

Parende heidevlinders

Fauna van Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Waarnemingen van en rapportage over de kleine Fauna

In 2016 heeft de Faunawerkgroep weer de kleine fauna in Het Nationale Park De Hoge Veluwe geïnventariseerd. In dit jaarrapport treft u bijna alle waarnemingen aan, vaak al in reeksen van jaren. 2016 kenmerkte zich door een nogal grote wisseling van leden. Door diverse omstandigheden zijn vijf leden gestopt met het inventariseren voor de Faunawerkgroep. Een aantal goede vervangers hebben hun plaatsen ingenomen maar bijvoorbeeld systematisch onderzoek naar de vliegen en muggen (Dipteria) is hierdoor in de loop van dit jaar beëindigd. Daartegenover is het vleermuis onderzoek dit jaar ook in het zomerseizoen breed uitgevoerd. Wij wensen u veel leesplezier met dit rapport.

Jan de Beer
Faunawerkgroep Vereniging "Vrienden van De Hoge Veluwe"

Aardbeivlinder

Grote parelmoervlinder

Bosparelmoervlinder en
sint-jansvlinder

Hoofdstuk 1 Dagvlinders

Nina de Vries

Het jaar 2016 kan voor de vlinders als volgt worden samengevat: "een mooi begin, maar slecht weer in april gooide roet in het eten. Weinig voorjaarsvlinders, vooral in de meivakantie (eind april, begin mei). Weinig zomervlinders, pas in de warme septembermaand kwamen de aantallen weer op normaal uit." (Nieuwsbrief meetnet Vlinderstichting, december 2016).

Ook in 2016 zijn er door leden van de faunawerkgroep weer acht vlinderroutes in verschillende biotopen meerdere malen tijdens het telseizoen (april – september) gelopen. Daarnaast zijn er in het kader van de 'terreinmonitoring dagvlinders' op 10 plotjes, verspreid door het Park, minstens 3x de vlinders geteld. Ook het gentiaanblauwtje wordt door de faunawerkgroep gevolgd, hiervoor zijn ei-telplots uitgezet op het Deelense Veld.

In het Park komen een aantal kwetsbare soorten dagvlinders voor, die hier gelukkig nog in redelijke aantallen vliegen. Door ze jaarlijks te monitoren hebben we goed in beeld waar de vlinders voorkomen en kunnen we adviseren bij beheersmaatregelen in deze gebieden.

Aardbeivlinder, bosparelmoervlinder, grote Parelmoervlinder, gentiaanblauwtje en kommavlinder zijn de meest bekende van deze soorten. In totaal zijn er op de monitoringsroutes en -plotjes 4350 getelde vlinders doorgegeven, tegen 6079 in 2015 en 9125 in 2014, verdeeld over 26 soorten. Ook dit jaar stond het bruin zandoogje op de eerste plaats met 1233 exemplaren (2015: 1819 ex.). Op de tweede plaats kwam de heivlinder met 1099 exemplaren (2015: 1305 ex.) en als derde het hooibeestje, waarvan er op de routes en plots 443 exemplaren (2015: 492 ex.) werden geteld. Kijken we naar de aandachtsoorten dan valt er ook dit jaar weer een schommeling op: bosparelmoervlinder vloog goed met 274 waarnemingen (2015: 171), de grote Parelmoervlinder liet een dip zien, er zijn op de routes slechts 76 exemplaren gezien (2015: 355), van de aardbeivlinder zijn er 46 exemplaren geteld (2015: 92), de dalende lijn van de kommavlinder gaat voorzichtig aan omhoog: er zijn dit jaar 58 exemplaren op de routes en plotjes geteld (2015: 46 / 2014: 56 / 2013: 147 / 2012: 282 ex.). De terreinmonitoring dagvlinders als aanvulling op de meetnetten en losse waarnemingen is dit jaar voortgezet. Er zijn dit jaar twee plots (elk plot is een gebied van 50 m x 50 m) toegevoegd in het Otterlose Bos, dat nu ook tot het Park behoort. Hierdoor zijn er in totaal nu 30 plots, waarvan er elk jaar 10 geteld worden. Op deze manier wordt elke plot om de driejaar geteld, dit geeft een goed beeld van het voorkomen van dagvlinders in de verschillende habitats.

Gentiaanblauwtje

Kommavlinder

In het Deelense Veld worden jaarlijks twee ei-telplots voor het gentiaanblauwtje bezocht. Het gentiaanblauwtje is een kwetsbare vlinder die in natte heide met klokjesgentiaan voorkomt. De vlinder zet de eitjes af op klokjesgentiaan, deze witte eitjes vallen goed op en zijn daardoor makkelijk te tellen. Op deze manier is er goed zicht op de populatie. De natte winter en ook natte junimaand heeft mogelijk nadelige gevolgen gehad voor het gentiaanblauwtje en de mieren waar de soort van afhankelijk is, er zijn dit jaar op een van de plots aanzienlijk minder eitjes en stengels klokjesgentiaan gevonden dan de voorgaande jaren. Komend jaar zal de soort weer goed in de gaten gehouden worden.

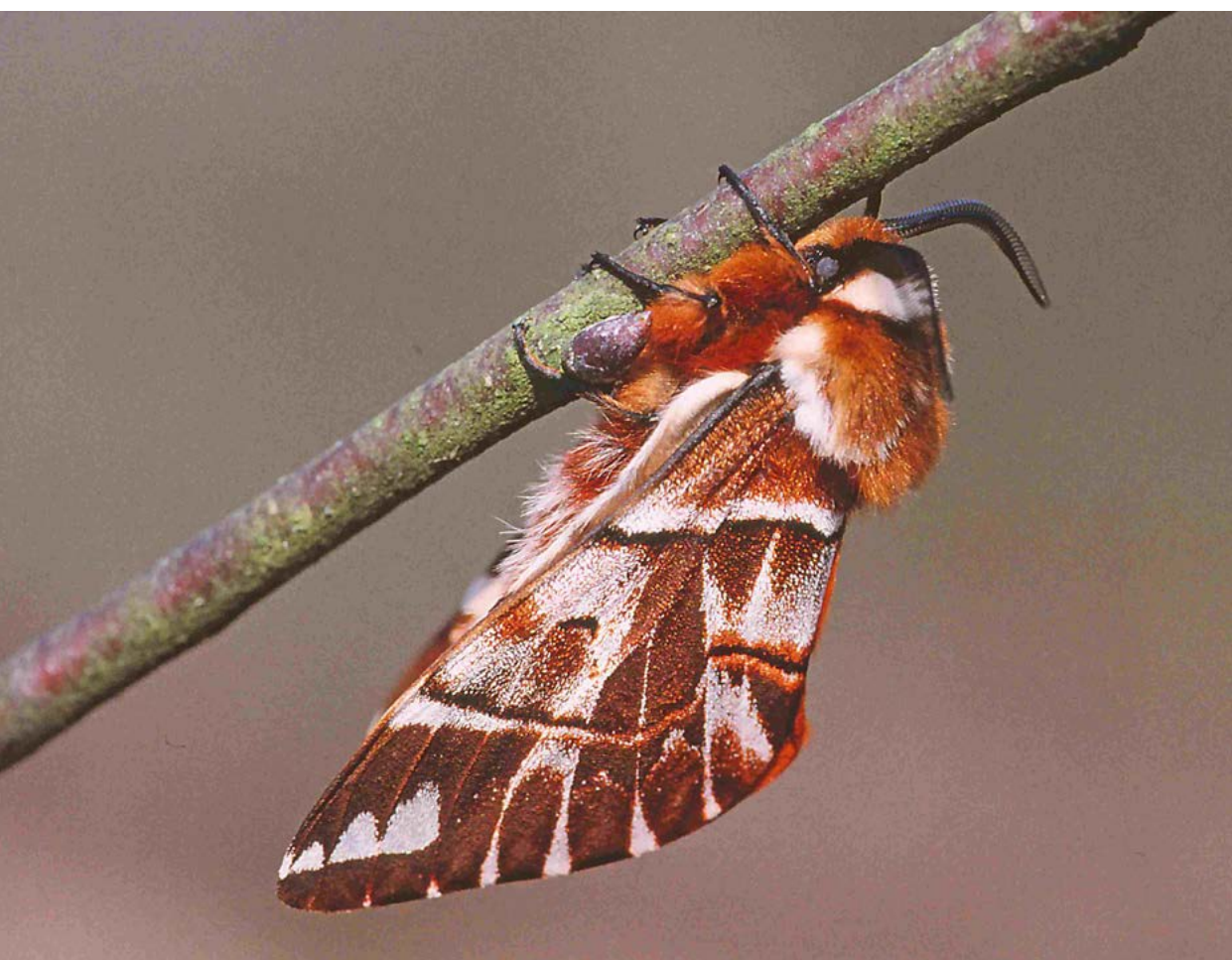
Tevens worden er door twee leden van de Faunawerkgroep een viertal vlinderroutes op Vliegveld Deelen geteld (zie hoofdstuk 13). Het is interessant te zien hoe de vlinderpopulatie bij 'onze burens' het doet. Hopelijk heeft de aanleg van de corridor bij het Zinkgat een positief effect op de verspreiding van de vlinders en gaan zij over de grenzen heen. De komende jaren zal dat zeker gevolgd gaan worden.

Naast al deze jaarlijks terugkerende activiteiten worden er ook door de andere leden van de faunawerkgroep dagvlinders gezien, deze worden als losse waarnemingen in de database opgenomen. Aan alle waarnemers, dank hiervoor.

Rupsen van de gevlamde vlinder in tweede en derde stadium.

Mannetje van de gevlamde vlinder

Hoofdstuk 2 Nachtvlinders

Joop Schaffers

2.1 Nachtvlinders die in 2016 voor het eerst in het park zijn waargenomen.

2.1.1 Micro-nachtvlinders

Nieuwe soorten voor het park zijn de micro's bosbeshaaakbladroller (*Ancylis myrtillana*) en de smalleweegbreemot (*Homoeosoma sinuella*). Mogelijk is de schijnbiesbladroller (*Bactra lacteana*) waargenomen. Deze soort is uiterlijk niet van gewone biesbladroller (*Bactra lancealana*) te onderscheiden. Genitaal onderzoek is nodig en heeft nog niet plaatsgevonden.

De bosbeshaaakbladroller is een vrij zeldzame soort en leeft op bosbessoorten (*Vaccinium* spp.), in het park waarschijnlijk meestal op blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*). Het feit dat deze soort nu pas is aangetroffen hangt samen met de standplaats van mijn lichtopstelling. Dit jaar heb ik twee keer in het bos midden tussen de blauwe bosbesstruiken gestaan. De smalleweegbreemot is een vrij algemene soort waarvan de rups leeft op smalleweegbree (*Plantago lanceolata*).

2.1.2 Macro-nachtvlinders

De nieuwe soorten van de macro-nachtvlinders zijn de gevlamde vlinder (*Endromis versicolora*), de klaverspanner (*Chiasmia clathrata*) en de tweekleurige tandvlinder (*Leucodonta bicoloria*).

De rupsen van de gevlamde vlinder leven vooral op ruwe berk (*Betula pendula*). In de eerste stadia leven ze gezellig op een berkentakje. In ieder volgend stadium neemt het aantal in het gezelschap af. Op beide foto's zitten de rupsen in een soort afschrikhouding. Deze houding nemen ze aan als ze een verstoring op de tak waarnemen. Deze prachtige vlinder staat op de voorlopig rode lijst als bedreigd.

De klaverspanner is een zeer algemene soort, waarvan de rupsen leven op klaver (*Trifolium* spp.) en luzerne (*Medicago* spp.). Op de Veluwe is hij zeker niet zeer algemeen. De tweekleurige tandvlinder is een zeldzame vlinder in berkenbestanden met oudere berken. De rupsen leven op berk (*Betula* spp.). Deze wonderschone vlinder staat op de rode lijst als bedreigd.

Dank aan Jeanette, Marian, Harriën Nina voor het verzamelen en doorgeven van hun nachtvlinderwaarnemingen.

Tweekleurige tandvlinder mannetje.

Smalle weegbreemot.

Hoofdstuk 3

Libellen

Marian Schut

Libellen werden dit jaar weer geïnventariseerd in het centrum van het park bij de Veentjeswei en de Landschappentuin en in het Deelense Veld bij de De Deelens e Was en de IJzeren Man. Tijdens 19 bezoeken werden er door Rob Versteeg en Marian Schut op de monitoringsroutes maar liefst 32 soorten gezien. Van vijf faunawerkgroepleden kwamen nog 54 waarnemingen binnen. Hierbij is wederom zes keer de platbuik gemeld, deze soort was sinds 2011 niet meer op de monitoringsroutes waargenomen. Het totaal aantal libellensoorten op de Hoge Veluwe werd hiermee 33, het hoogste aantal ooit.

Grote keizerlibel, ogen en borststuk zijn opvallend groen

3.1 Monitoringsgebieden in het centrum

3.1.1. Veentjeswei

Door de zware plensbuien die er waren bij de start van de zomer, in De Bilt was de eerste zes maanden al 530 mm gevallen tegen 360 mm normaal, hadden we bij de Veentjeswei bijna lieslaarzen nodig om van de ene plas naar de andere te lopen. Ondanks dat vonden we hier maar liefst 23 soorten libellen, het hoogste aantal van de afgelopen zeven jaar. Twee soorten libellen hadden we hier nog nooit eerder gezien, de beekoeverlibel en de zwervende heidelibel. Over de beekoeverlibel citeer ik uit het Libellenet: "De beekoeverlibel wordt in Nederland voornamelijk aangetroffen in vochtige heidevegetaties, zwak stromende kleine beken en kleineplassen en sloten. De voortplantings - biotoop staat onder invloed van kwel. Het water mag niet te voedselrijk zijn en een hoge watertemperatuur is noodzakelijk. De soort geldt als warmteminnend en het leefgebied dient vrijwel de gehele dag in de zon te liggen." Dat klopt dus wel hier bij de Veentjeswei. De zwervende heidelibel was al wel in 2014 en 2015 buiten de monitoringsroutes waargenomen. De habitat voor deze soort is: stilstaand water met een pionierkarakter, ondiepe zandige plassen die in de zomerperiode uitdrogen, met weinig vegetatie. De tengere grasjuffer, die op de Hoge Veluwe alleen bij de Veentjeswei voorkomt, was bij iedere telling dit jaar weer goed vertegenwoordigd.

3.1.2. Landschappentuin

Bij de vijver in de Landschappentuin werden dit jaar 19 soorten libellen geteld. Gelukkig zagen we bij de eerste telling weer veel maanwaterjuffers, een soort die als kwetsbaar op de Rode Lijst staat. Deze soort misten we hier vorig jaar. De maanwaterjuffer is een van de vroegste blauwe juffertjes en is zelfs in de vlucht, door de groene onderkant van de ogen, gemakkelijk te onderscheiden van de andere blauwe juffertjes. De tengere pantserjuffers waren ook dit jaar weer in hogere aantallen aanwezig dan de gewone pantserjuffers. Helaas werden er nu geen witsnuitlibellen meer waargenomen. De houtpantserjuffer en de steenrode heidelibel hebben we dit jaar ook gemist. Het blijven altijd maar momentopnames, vaak zijn de weersomstandigheden verschillend en kun je zo maar iets missen. De hiernaast 'uitsluitende' grote keizerlibel is de grootste libel van de glazenmakers familie, ze kan maar liefst 8,4 cm worden. Alleen de zeer zeldzame gewone bronlibel, die in Zuid-Nederland voorkomt, is nog iets groter. De grote keizerlibel zien we op alle monitorings-routes en buiten deze routes wordt ze door het hele park waargenomen. Dit jaar waren er zelfs negen meldingen van andere faunawerkgroep-leden. De mannetjes van de grote keizerlibel patrouilleren langdurig boven water en oever, waarbij ze hun achterlijf kenmerkend licht gebogen houden. Andere grote libellen worden verjaagd.

3.2 Monitoringsgebieden in Het Deelense Veld

3.1.1. Deelense Was

De libellenmonitoring van het Deelense Was is dit jaar voor het eerst gedaan door Rob Versteeg. Al jaren hielp hij bij de libellentellingen van de Veentjeswei en de vijver van de Landschappentuin en nu Andries Sjouke geen lid meer is van de faunawerkgroep heeft Rob deze telling overgenomen. Bij 5 tellingen zijn er dit jaar 22 soorten libellen gevonden, het hoogste aantal tot nu toe. Voor de eerste keer is nu hier ook de venglazenmaker gezien. Bij de IJzeren Man, iets meer naar het zuiden, wordt deze soort al tien jaar waargenomen. Het is een soort die voorkomt bij vennen en hoogveen op de hogere zandgronden. Op de Rode Lijst staat de venglazenmaker nog als kwetsbaar genoemd, net als de hier nu ook weer voor het vijfde jaar aangetroffen venwitsnuitlibel. De houtpantserjuffer die hier ook elk jaar gezien wordt, is dit jaar niet meer bij de andere monitoringsroutes waargenomen. Deze juffer zet de eitjes af onder de bast van takken van bomen of struiken die over of vlakbij het water hangen. Nog twee prachtige libellen zijn de moeite waard om vermeld te worden. Ten eerste de weidebeekjuffer, een van de sierlijkste juffertjes. Ten tweede de mooie vuurlibel, die op het Libellenet omschreven wordt als rood, roder, roodst. Haast niet te missen dus.

3.1.1. De IJzeren Man

Dit jaar heb ik 16 soorten libellen bij de IJzeren Man gezien, dit is 3 soorten minder dan het jaar ervoor. Of het nu door het natte voorjaar komt, of dat ik niet op de juiste tijd geteld heb, maar ook nu weer heb ik geen maanwaterjuffers aangetroffen. Zelfs de veel algemenere azuurwaterjuffer is niet waargenomen. Gelukkig wel weer twee soorten witsnuitlibellen, namelijk devenwitsnuitlibel en de noordse witsnuitlibel. Helemaal tevreden was ik toen er bij de laatste telling op 26 augustus een heel oud vrouwtje beekoeverlibel op mijn, op de grond liggende, fiets ging zitten. Zo kon ik haar goed fotograferen en dat is voor de determinatie wel zo gemakkelijk. Ook al waren er niet veel soorten libellen dit jaar, er zijn altijd wel weer andere leuke waarnemingen. Zo zag ik daar weleens baltende kieviten, heel veel jonge rugstreeppadjes en ook een keer bij een van de slenken een jonge adder tussen het nog niet bloeiende beenbreek en de ronde zonnedauw. Deze ging al zwemmend op zoek naar een veiliger plaatsje.

Jonge adder

Zadelsprinkhaan (mannetje)

Veldkrekkel (mannetje en vrouwtje)

Hoofdstuk 4

Sprinkhanen en Krekels

Jeannette Hoek

4.1 Sprinkhanen en krekels algemeen

De meeste sprinkhanen komen we in de zomer en het najaar tegen. Toch zijn de doornsprinkhanen, zoals het Zanddoortje en zeggedoortje al vanaf april te zien. Met een aantal soorten was het ook dit jaar treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel, vooral voor veel vogels, reptielen en amfibieën, maar ook andere insecten en spinnen profiteren mee. Als sprinkhanen en krekels zouden verdwijnen uit een specifiek gebied, dan verdwijnen er meerdere diersoorten uit dat landschap. Ze zijn dus van groot belang in het hele ecosysteem en zorgen voor een grote biodiversiteit in Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

4.2 Rode lijst soorten

Van de vier soorten die als ernstig bedreigd op de rode lijst (2012) staan, komen er nog 3 soorten voor in het park, namelijk de wrattenbijter, zadelsprinkhaan en het bosdoortje. De veldkrekkel staat als kwetsbaar te boek.

4.3 Wrattenbijter

We hebben ook dit jaar weer fanatiek gezocht met een aantal mensen naar de wrattenbijter. Via Jaap Bouman van de Unie van Bosgroepen, kregen we door dat er 1 exemplaar was gezien. Na intensief zoeken is het niet gelukt om ze te vinden. We kunnen er bijna vanuit gaan dat de wrattenbijter van het toneel is verdwenen in Het Nationale Park De Hoge Veluwe, ondanks dat blijven we het gebied controleren en nauw in de gaten houden op ontwikkelingen.

4.4 Zadelsprinkhaan

Ook van deze soort is er dit jaar maar 1 waarneming, een vrouwtje. Er is meerdere malen gezocht op 2 bekende locaties maar zonder resultaat. Op dit moment is dat nog niet verontrustend, omdat dit ook met de levenscyclus te maken kan hebben. Er zijn echter grote fluctuaties in populatiedichtheden. In 2015 was er een hoge dichtheid, terwijl er nu geen zadelsprinkhaan was te vinden. Deze verscheidenheid kan ten dele samenhangen met de meerjarige ontwikkeling van de eieren. Na een goed jaar zullen de nakomelingen daarvan pas na 2 of 3 jaar te zien zijn. Voor komend jaar zijn we dus ook hoopvol wat betreft de zadelsprinkhanen. Wel moeten we goed blijven kijken naar het beheer van het gebied op beide locaties en aandringen op voorzichtigheid bij werkzaamheden. Misschien heeft het plaatsen van grote houtstapels in de heide/berm bij de Gymnasiumvallei, waar juist veel zadelsprinkhanen worden waargenomen, ook wel invloed gehad, dat zal de komende jaren moeten blijken.

4.5 Bosdoortje

In 2016 is er helaas geen onderzoek gedaan op de locatie van het bosdoortje. Door het struinverbod is dit deel niet meer toegankelijk voor publiek. Komend seizoen zal deze soort weer aandacht krijgen en zullen we kijken of er al ontwikkelingen te zien zijn door dit verbod.

4.6 Veldkrekkel

Ondanks dat de veldkrekkel als kwetsbaar te boek staat op de rode lijst, doet de soort het in Het Nationale Park De Hoge Veluwe goed en hij wordt door het hele park wel waargenomen. Zien doe je hem of haar bijna niet, maar horen des te meer. In de maanden mei tot juli kun je de mannetjes volop horen zingen.

Hoofdstuk 5 Spinnen

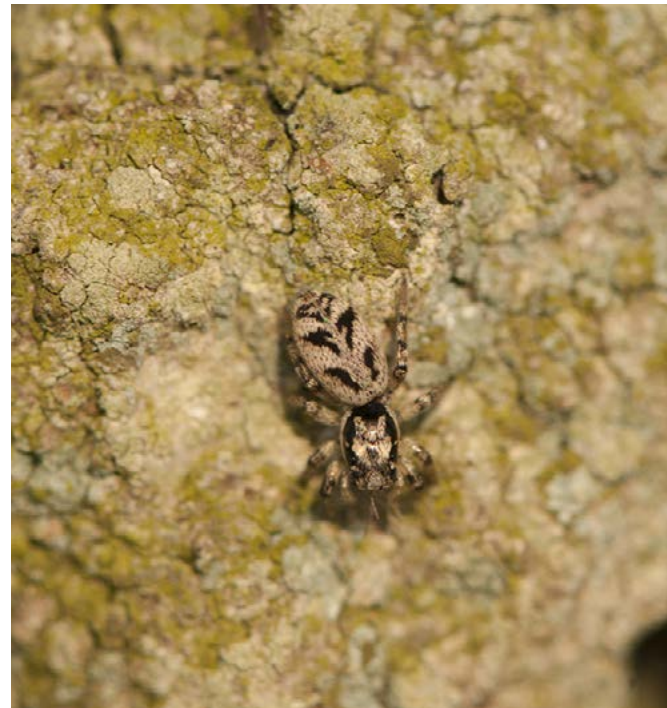
Jeannette Hoek

5.1 Spinnen algemeen

Het zijn niet de meest opvallende dieren van het park. Aangezien ze meestal een zeer verborgen levenswijze hebben, moet je ze wel zoeken. De meeste soorten zijn ook niet opvallend gekleurd en de grootte varieert van 1,5 mm tot ca. 20 mm. In 2015 zijn 24 verschillende soorten spinnen waargenomen, dit jaar zijn dat er 34. Leuk om even te vertellen dat de 3 soorten zebra-springspinnen die voorkomen in Nederland, alle drie voorkomen in het Park. De huiszebraspin *salticus scenicus* is heel makkelijk te herkennen en kan haast niet gemist worden. Ook dit jaar is weer de zeer zeldzame sinaasappelspin *araneus alsine* waargenomen

Huiszebraspin

Schorszebraspin

Tabel 5.1 Overzicht waargenomen soorten de laatste 6 jaar.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2011	2012	2013	2014	2015	2016
gewone mijnspin	<i>Atypus affinis</i>	+	+	+	+	-	+
lente vuurspin	<i>Eresus sandaliatus</i>	+	+	+	+	+	+
heidekaardertje	<i>Dictyna arundinacea</i>	-	-	-	+	-	+
heidespoorspin	<i>Cheiracanthium erraticum</i>	-	-	-	+	+	-
prachtlynxspin	<i>Oxyopes ramosus</i>	-	-	-	-	-	+
struikspin	<i>Anyphaena accentuata</i>	-	-	+	-	+	-
gewone krabspin	<i>Xysticus cristatus</i>	-	-	+	+	+	+
graskrabspin	<i>Xysticus erraticus</i>	-	-	-	+	-	-
kochs krabspin	<i>Xysticus kochi</i>	-	-	-	-	+	-
gewone sprietspin	<i>Tibellus oblongus</i>	-	-	+	-	-	+
grote rensin	<i>Thanatus formicinus</i>	-	-	-	+	-	+
bonte springspin	<i>Evarcha falcata</i>	-	-	+	-	+	+
boomzebraspin	<i>Salticus cingulatus</i>	+	-	+	-	-	+
huiszebraspin	<i>Salticus scenicus</i>	-	-	-	-	-	+
schorszebraspin	<i>Salticus zebraneus</i>	-	-	-	-	-	+
driepuntspringspin	<i>Pellenes tripunctatus</i>	-	+	+	-	+	+
v-vlekspringspin	<i>Aelurillus v-insignitus</i>	+	-	-	-	-	-
bonte grasspringspin	<i>Evarcha arcuata</i>	-	+	-	-	-	+
prachtlynxspin	<i>Oxyopes ramosus</i>	-	-	-	+	-	+
tuinwolfspin	<i>Pardosa amentata</i>	-	-	-	+	-	-
gewone zandwolfspin	<i>Arctosa perita</i>	-	+	-	-	+	+
duinwolfspin	<i>Pardosa monticola</i>	-	-	-	-	+	+
gewone panterspin	<i>Alopecosa pulverulenta</i>	-	-	-	+	-	-
grote panterspin	<i>Alopecosa fabrilis</i>	-	-	-	-	-	+
kraamwebspin	<i>Pisaura mirabilis</i>	-	+	+	+	+	+
gewone doolhofspin	<i>Agelena labyrinthica</i>	+	+	+	+	+	+
veldtrechterspin	<i>Tegenaria agrestis</i>	-	-	-	+	-	-
kleine boskogelspin	<i>Paidiscura pallens</i>	-	-	-	+	-	-
maskerspinnetje	<i>Zilla diodia</i>	-	-	-	-	-	+
kleine dikkaak	<i>Pachygnatha degeeri</i>	-	-	-	+	-	-
gewone mierspin	<i>Micaria pulicaria</i>	-	-	-	-	-	+
schouderkruisspin	<i>Araneus angulatus</i>	-	+	-	+	-	+
boomknobbelspin	<i>Gibbaranea gibbosa</i>	-	-	-	-	-	+
kruisspin	<i>Araneus diadematus</i>	+	+	+	+	+	+
rietkruisspin	<i>Larinioides cornutus</i>	-	-	-	-	-	+
viervlekwiwebspin	<i>Araneus quadratus</i>	+	+	+	+	+	+
heidewielwebspin	<i>Neoscona adianta</i>	+	+	+	+	+	+
brede wielwebspin	<i>Agalenatea redii</i>	+	+	+	+	+	+
platte wielwebspin	<i>Nuctenea umbratica</i>	+	+	+	-	-	-
sinaasappelspin	<i>Araneus alsine</i>	-	-	-	-	+	+
zomerwielwebspin	<i>Metellina mengei</i>	-	-	-	-	-	+
gew. komkommerspin	<i>Araniella cucurbitina</i>	+	+	+	-	+	-
bonte komkommerspin	<i>Araniella displicata</i>	-	+	-	-	-	+
driestreepspin	<i>Mangora acalypha</i>	+	-	-	+	+	+
wespenspin	<i>Argiope bruennichi</i>	+	+	+	+	+	+
schorskoloniespin	<i>Drapetisca socialis</i>	-	-	-	+	+	-
heiderenspin	<i>Philodromus histrio</i>	-	-	-	-	+	-
kegelspin	<i>Cyclosa conica</i>	-	-	-	-	+	+
gewone tandkaak	<i>Enoplognatha ovata</i>	-	-	-	-	+	-
gehaakte blinker	<i>Heliophanus cupreus</i>	-	-	-	-	+	-
Totaal aantal soorten		15	17	18	24	24	34

*Het feit dat soorten die niet zijn waargenomen in het park, wil nog niet zeggen dat ze er niet voorkomen.

Hoofdstuk 6

Vliegen en Muggen

Jan Wind

6.1 Introductie

Dit is ons derde jaarrapport over vliegen en muggen (Diptera). In het eerste jaar (2014) ging onze aandacht uit naar de verschillende beheertypen van Het Park en het leren kennen van aandachtsoorten/kensoorten behorende tot deze beheertypen. In het tweede jaar (2015) werd het meeste inventarisatiewerk verricht in de vochtige natuurontwikkelingszone van de Veentjeswei. Hier vergeleken we vier verschillende biotopen aan de hand van voorkomende soorten en relatieve aantallen. In het derde jaar (2016) hebben we deze inventarisatie van natuurontwikkelingszone in de Veentjeswei voortgezet. Ook nu werden, evenals in 2015, aanvullende inventarisaties in een aantal droge beheertypen uitgevoerd.

De inventarisaties en soortidentificaties zijn deels gebaseerd op macrofoto's en deels op microscopisch onderzoek van de met zuigbuis en sleepnet gevangen exemplaren. Dit jaar werden 113 soorten waargenomen door Faunawerkgroepleden (Mariëtte Geluk, Rob Versteeg en auteur), waaronder 60 soorten nieuw voor Het Park. Door derden werden aanvullend 46 soorten waargenomen, waaronder 6 nieuwe soorten. Het totale aantal van het Park bekende soorten is nu 388. Een klein aantal gevangen exemplaren wacht nog op identificatie in de komende jaren door specialisten.

6.2 Bijzondere waarnemingen.

6.2.1 Aanvulling op waarnemingen van vorig jaar

Recent uitgevoerde aanvullende determinaties van de collectie 2015 leverden een verrassing op. Een soort steltmug *Dicranomyia longipennis* werd met zekerheid nieuw voor Nederland bevestigd. In 1987 vond een toch enigszins mysterieuze waarneming plaats van deze steltmug. Deze waarneming vond namelijk plaats in een kas in Vleuten in een zending Bonsaiboompjes uit het Verre Oosten en kwam te boek te staan als de eerste waarneming van *D. longipennis* in Nederland. Hier bleef het bij, er werd nooit een ander exemplaar waargenomen. Tot de waarneming van een vrouwtje 13 september 2015 in de rand van het hoogveenplasje in de Veentjeswei. Ondertussen vond ik ook een tweede exemplaar in 2016, een mannetje in het Kroondomein Vaassen. Met deze twee waarnemingen mag worden aangenomen dat de soort zich inderdaad gevestigd heeft in Nederland.

In het voorjaar 2015 werd deelgenomen in het team van de vleermuizenwintertelling in de bunkers. Echter niet om vleermuizen te tellen maar om een indruk te krijgen van overwinterende vliegen en muggen. In elke bunker zaten wel een aantal steekmuggen en

paddenstoelmuggen. Het aantal soorten bestond slechts uit drie waarvan één nog niet nader gedetermineerde Steekmugsoort en twee soorten paddenstoelmuggen. We vonden slechts één soort overwinterende vlieg namelijk blindbijvlieg die in een clustertje van ongeveer 10 vliegen verscholen zat in het plafond van een schuilkelder.

6.2.2 Bijzondere waarnemingen van 2016

In 2016 werd opnieuw de voor Nederland nieuwe soort sprinkhaanoevervlieg, *Ochthera manicata* gevonden in de natuurontwikkelingszone van de Veentjeswei. Ook werd in de ruigte bij het vlonderpad een andere nieuwe Nederlandse soort oevervlieg *Hydrellia subalbiceps* verzameld en de vrij zeldzame *Parydra fossarum*. Hiermee blijkt opnieuw dat de Veentjeswei belangrijke biotopen herbergt voor o.a. oevervliegen, Ephydriidae. Waargenomen andere zeldzame soorten in de Veentjeswei zijn de slankpootvliegen *Diaphorus nigricans* en *Dolichopis vitripennis*. *Dolichopus vitripennis* werd ook in 2015 in meerdere exemplaren waargenomen.

Opmerkelijk waren waarnemingen van vliegen óp het water terwijl er dichtbij nog ijs op het water lag. Zo vonden we een soort oevervlieg, *Setacera aurata* op de Veentjeswei op het water bij de afgeschraapte oever. Een soort slakken dodende vlieg *Hydromya dorsalis* werd gezien op het ijs van een geul op het Reemsterveld bij de brandweeroefening. Deze vlieg was de enige vangst aan vliegen opgejaagd door het vuur tijdens de inventarisatie bij de brandoefening (29 februari 2016). Eerlijk gezegd had ik meer opgejaagde vliegen en muggen verwacht. Maar de gebrande vegetatie bestond hoofdzakelijk uit pijpenstrootje en schaarse heidepollen, terwijl de overwinterende Diptera soorten vooral in de bladbodems en vegetatie van heide en bossen te vinden zijn.

De zeer zeldzame heidefopwesp werd ook dit jaar weer waargenomen door derden. Het Park is een van de weinige locaties in Nederland waar de heidefopwesp de laatste jaren nog regelmatig wordt waargenomen.

Sporadisch geziene vliegen zijn de horzels. Het was dan ook verrassend dat zowel de zeldzame *Pharyngomyia picta* als de *Hypoderma diana* werden waargenomen dit jaar. De *Pharyngomyia* behoort tot de 'neusgathorzels'. Deze groep horzels wordt ook wel 'schapenhorzel' genoemd. De horzel schiet een sliert jonge larfjes in de neusgaten van de gastheer (bijvoorbeeld een ree of edelhert). In deze groep horzels komt verder een gedrag voor dat bekend staat als 'hilltopping'. Horzels komen dan bij elkaar op een hoog uitzichtpunt in het landschap om partners te vinden en te paren. De *Pharyngomyia picta* werd waargenomen op de hoge pijlers van het kunstwerk 'Kijk uit Attention' in de beeldentuin (waarnemer Marc de Bont). De locatie lijkt een uitgelezen plek doordat deze boven de bomenkronen uitsteekt. *Pharyngomyia picta* is ook bekend van eerdere waarnemingen op de top van de watertoren van Kootwijk die hoog uittorent boven de omgeving.

De edelhertenbuilenhorzel *Hypoderma diana* is een 'Builenhorzel'. Builenhorzels komen voor bij hoefdieren. De runderbuilenhorzel *Hypodermis bovis* was vroeger een veel voorkomende horzel, maar is nu waarschijnlijk uitgestorven in Nederland. Deze horzel veroorzaakte bacteriële besmetting met *Staphylococcus aureus* waarvan runderen - vooral vaarzen - uierontsteking (mastitis) kregen. De runderbuilenhorzel legt haar eitjes tussen de haren op

de rug van de koe. Ze kunnen wel tot honderd eitjes leggen. De horzellarven - die al snel uit de eitjes ontstaan - boren zich door de koeienhuid naar binnen. De grote aantallen larven groeien op onder de huid die daardoor opbult als 'builen'. Wanneer de larven volgroeid zijn werken ze zich door een nog groter gat naar buiten. De koeienhuid kan daardoor veel gaatjes krijgen en is daardoor minder waard. Door de bacteriële infectie daalt ook de melkopbrengst. De larven laten zich op de bodem vallen en werken zich een paar centimeter diep de grond in waar ze snel verpoppen. Het imago komt in het voorjaar uit de pop waarna de cyclus opnieuw begint. Uitgebreide ziektebestrijding, vooral in de periode 1930-1970, heeft de runderbuilenhorzel blijkbaar uitgeroeid in Nederland. De edelhertenbuilenhorzel *Hypoderma diana* komt voor bij edelherten. Er is minder bekend over deze horzels. Ze zijn recent alleen waargenomen op de Veluwe en komen voor in 'leks' oftewel paringsplekken waar ze in groepjes op een zandpad worden gezien. De waarneming van *Hypoderma diana* was op een zandpad op het Oud Reemsterveld (waarnemer Pieter Gordijn). Andere zeldzame soorten waargenomen dit jaar zijn zwartpootstekelwapenvlieg en roodpuntbladloper, in de Eikehoutbergen en vensterrouwzwever in het Reemsterveld. Interessant zijn ook de meerdere waarnemingen van de hoornaarroofvlieg, een toppredator binnen de Diptera. Deze roofvliegsoort gaat zelfs andere roofvliegsoorten te lijf.

Het loont de moeite te verzamelen van bladbodems en kale zonnige plekken in bos. Zo werd een soort bocheldansvlieg, *Oedalea holmgreni* verzameld van de bodem onder oud beukenbos. In bosbessenvegetatie onder open berkennaaldbos werd een andere soort bocheldansvlieg *Euthyneura myrtilli* verzameld. Over deze soorten is nog weinig bekend.

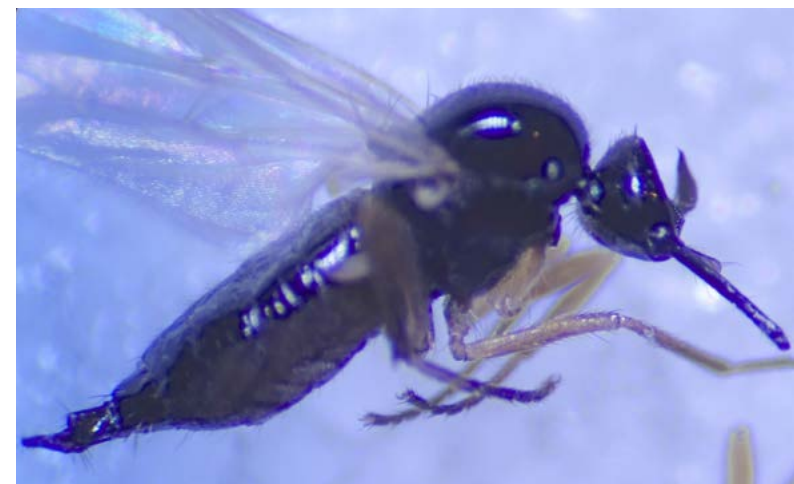
6.3 Conclusies en Aanbevelingen

Een aantal conclusies kunnen worden getrokken. Inventarisaties van Diptera met behulp van macrofotografie zijn in toenemende mate mogelijk. De afgelopen jaren zijn een aantal rijk geïllustreerde veldtabellen gepubliceerd waar macrofotografen hun voordeel mee kunnen doen. Dit geldt vooral voor de Diptera families zweefvliegen, roofvliegen, wolzwevers, blaaskopvliegen, boorvliegen, breedvoetvliegen en wapenvliegen. Een klein aantal opvallende soorten uit andere families kunnen ook op basis van foto's geïdentificeerd worden zoals bijvoorbeeld enkele soorten sluipvliegen, langpootmuggen, horzels, viltvliegen en slakken dodende vliegen. Toch is bij de huidige stand van techniek niet te verwachten dat aantallen Parksoorten op basis van macrofotografie ver boven de 300 soorten zullen komen. Het huidige aantal op basis van foto's reeds onderscheiden Parksoorten ligt op ongeveer 200. Het totaal aantal in Het Park waargenomen soorten is 388. De aantallen soorten te vangen met zuigbuis, sleepnet en andere vangmethoden kunnen nog wel veel nieuwe soorten opleveren.

De Veentjeswei ontwikkelt zich na de natuurontwikkelingswerkzaamheden in 2014 tot een interessante en rijke biotoop in het Park. De kruidenruigte bij het vlonderpad is nu veel rijker aan plantensoorten en Diptera soorten geworden. De kale bodems aan de wateroever zijn echter al weer grotendeels verdwenen evenals enkele soorten die hier in 2014 en vooral 2015 van profiteerden. De vrijwel kale bodems waren in 2016 grotendeels niet meer beschikbaar door dichtgroeiende met oeverkruiden. Kleinschalig open gehouden kale oevers met zacht glooiende helling zijn een belangrijk biotoopje vooral voor bepaalde soorten oevervliegen en slankpootvliegen.

Hoornaarroofvlieg

Euthyneura myrtilli, een soort bocheldansvlieg

Bosknikspriet

Bronnen

Menno Reemer en Theo Zeegers (2010), *Een aggregatie van Hypoderma diana op een zandweg (Diptera, Oestridae) in De Vliegenmepper 2010 (2) : 3-4*
 Theo Zeegers (2006b), *Pharyngomyia picta (Oestridae) in De Vliegenmepper 2006 (2) : 9*
 Karl van der Vlies (2006), *Overwinterende Eristalis tenax (deel II) in De Vliegenmepper 2006 (2): 7-8*
 websites: <http://diptera-in-beeld.nl> en <https://waarneming.nl>

Heideschildwants

Zandschildwants

Rode halsbandwants

Borstelroofvlieg

Roodpootroofvlieg

Hoofdstuk 7 Overige Insecten

Jeannette Hoek en Nina de Vries

In dit hoofdstuk worden families benoemd die niet onder de andere soortgroepen vallen. Er zijn weer heel wat leuke soorten waargenomen dit jaar.

7.1 Wantsen

Er zijn zeven soorten wantsen waargenomen:

1. Heideschildwants. Deze soort is zeer roofzuchtig en voedt zich hoofdzakelijk met keverlarven, met name die van bladhaantjes en snuitkevers. Vooral de larve van het heidehaantje wordt veel gegeten. Zoekt vaak de wat vochtiger delen op in een gebied.
2. Zandschildwants gevonden op de Pollen.
3. De rode halsbandwants, valt onder de blindwantsen (familie Miridae). Een opvallende eigenschap van deze familie is het ontbreken van de ocelli (puntogen) waarvan de meeste wantsen er twee of drie op hun kop hebben, deze familie dus niet en vandaar de naamblindwantsen. Waargenomen op akker Bunterbos.
4. Berkenwants. Waargenomen bij de Bunt en Bunterbos. Deze soort heeft nu een andere naam gekregen namelijk; gewone kielwants.
5. Bessenschildwants, deze soort heeft prachtige zwart-wit gebandeerde 'randen' (connexivum) en antennen. Deze wants vind je vaak op akkers met diverse kruiden, waar ze onder meer aan de bessen en vruchten zuigen.
6. Chorosoma schillingii, deze soort heeft een totaal ander uiterlijk, namelijk smal en lang, in verhouding heeft Chorosoma schillingii ook lange antennen en poten.
7. Zuringwants. Deze soort komt algemeen voor in het Park.

Gele hommelfroofvlieg

Goudendennenstamjager

Toortsbladschaver

7.2 Roofvliegen

Er zijn zeven soorten roofvliegen waargenomen.

1. Borstelroofvlieg, een sterk behaarde en beborstelde soort, een kleine en gedrongen roofvlieg die van droog en weinig begroeid biotoop houdt, maar ook op heidevelden kun je hem regelmatig aantreffen. Deze soort is regelmatig aangetroffen op de Pollen.
2. Roodpootroofvlieg. Opvallend door zijn geel-oranjepoten. Waargenomen bij Deelense was, maar je kunt hem ook zo maar tegen komen midden in de bebouwing van een dorp of stad.
3. Gele hommelfroofvlieg. Vaak te vinden op dode stammen, waar ze al wachtende speur en naar een prooi die nietsvermoedend langs vliegt. Pijlsnel slaan ze dan toe en keren meestal op dezelfde plek weer terug om de prooi rustig leeg te zuigen. Ze lijken daadwerkelijk op een hommelf. Een robuuste verschijning! Komt in het hele park wel voor, vooral in wat droger biotoop.
4. De gouden dennenstamjager is een zeldzame soort. Het achterlijf van deze soort is opvallend oranje-rood gekleurd. De baard heeft gele beharing, zodat je hem niet kunt verwarren met de rode dennenstamjager. Te vinden op openvlaktes op zon beschenen stammen aan de bosrand. Ze zitten dan met de kop omlaag te wachten op prooi. Op het Otterlosezand heb ik er zelfs 6 stuks gevonden, maar ook op de Plijmen is de soort waargenomen.
5. 6,7 De glimmende bladjager, gewone roofvlieg en de zandroofvlieg zijn ook op verschillende locaties waargenomen. De gewone roofvlieg en de zandroofvlieg komen zeer algemeen voor in het Park.

7.3 Kevers

Er zijn diverse soorten kevers waargenomen.

Allereerst de groene zandloopkever, bronzen zandloopkever, boszandloopkever, paarse loopkever. Verder de toortsbladschaver, zeer klein (4mm) en hij valt onder de snuitkevers. Al een paar jaar komt deze soort voor op het akkertje bij het Bunterbos.

Door de uitgave van de 'Veldklapper Lieveheersbeestjes' in 2015 is de kennis van lieveheersbeestje bij de Insectenliefhebbers van de Faunawerkgroep aanzienlijk vergroot. Gevolg is dat er meer naar lieveheersbeestjes wordt gekeken en er dus ook meer zijn gevonden. Hieronder een rijtje van de waargenomen lieveheersbeestjes in 2016.

- Achtteenvleklieveheersbeestje, komt voor op naaldbomen, schaars op de binnenlandse zandgronden. Tienstippelig lieveheersbeestje, algemeen, vooral loofbomen, bosranden, houtwallen.
- Gestreept lieveheersbeestje, dennenbossen, heide, schaars op de binnenlandse zandgronden. Heidelieveheersbeestje, algemeen, heidevelden op zandgronden.
- Viervleklieveheersbeestje, algemeen, allerlei biotopen.
- Groot zwart kapoentje, vrij algemeen, maar wordt door zijn geringe grootte snel over het hoofd gezien. Struweelnepkapoentje, niet zeldzaam, maar moeilijk te vinden, dennenbomen.
- Zevenstippelig lieveheersbeestje, algemeen, allerlei biotopen.
- Zwart lieveheersbeestje, vrij zeldzaam, heideterreinen binnenlandse zandgronden. Harlekijnlieveheersbeestje, vrij algemeen, naaldbout met voorkeur voor den.
- Elfstippelig lieveheersbeestje, algemeen, grote diversiteit aan biotopen.
- Ruigtelieveheersbeestje, vrij algemeen, kruidenrijke vegetatie op zandige plekken. Schaakbordlieveheersbeestje, algemeen, lage vegetatie langs bosranden.
- Aziatisch lieveheersbeestje, algemeen, allerlei biotopen.

Hoofdstuk 8

Amfibieën en Reptielen

Harrie Wijnands

Amfibieën en reptielen zijn op verschillende manieren geïnventariseerd, deels gericht door poelen en andere wateren te bezoeken, regelmatig vaste telroutes te lopen of herhaaldelijk bepaalde gebieden te bezoeken. Daarnaast zijn alle toevallige waarnemingen genoteerd. Het totaal van al deze waarnemingen is hieronder per diergroep samengevat.

Groene kikker, vrouwtje

Ringslang

Amfibieën

Het aantal waarnemingen van amfibieën in 2016 bedroeg 68 (2015: 31). In totaal werden hierbij 52 exemplaren geteld. Daarnaast werden naar schatting nog enkele honderden juvenielen waargenomen evenals tientallen eisnoeren, larven en roepende mannetjes. Alpenwatersalamanders werden in 2016 niet gevonden. Tabel 8.1 geeft een overzicht van de waargenomen soorten en aantallen.

Tabel 8.1 In 2016 waargenomen soorten amfibieën

Soort	Aantal
kleine watersalamander	een tiental
gewone pad	17 geteld plus naar schatting tientallen eisnoeren en honderden juvenielen
rugstreepad	tientallen larven en juvenielen en tientallen roepende mannetjes
heikikker	1 overreden subadult en tientallen juvenielen
bruine kikker	tientallen juvenielen, tientallen parende adulten
groene kikker complex	enkele roepende mannetjes, 1 subadult

Reptielen

In 2016 bedroeg het aantal waarnemingen van reptielen 861 (2015: 850). Dit betrof evenals vorig jaar alle soorten die in het Park voorkomen.

Tabel 8.2 geeft een overzicht van de In 2016 waargenomen soorten en aantallen.

Soort	Aantal
hazelworm	24
zandhagedis	730 waarvan 517 op de vaste telroutes
levendbarende hagedis	13
gladde slang	32
ringslang	5
adder	57

Hoofdstuk 9 Vleermuizen

Tom Dekker en Jan Snoijink

Zomertelling Tom Dekker

In 2016 hebben we voor de vleermuizen inventarisaties uitgevoerd m.b.t. een batlogger (een apparaat waarmee vleermuisgeluiden kunnen worden opgenomen, die daarna met de computer worden geanalyseerd). De inventarisaties zijn gebeurd door routes af te leggen met de auto, de fiets en te voet. Ook hebben we de logger op vaste plekken in het park een nacht laten staan. De inventarisaties zijn uitgevoerd in de maanden mei t/m augustus.

De volgende vleermuizen zijn bij de zomertelling waargenomen.

Waarnemingen (in volgorde van aantal waarnemingen)

- gewone dwergvleermuis laatvlieger
- rosse vleermuis
- bosvleermuis
- ruige dwergvleermuis
- gewone grootoorvleermuis franjestaart
- watervleermuis
- kleine dwergvleermuis

Nb. het weergeven van exacte aantallen waarnemingen heeft bij de inventarisaties van vleermuizen met een batlogger weinig zin, omdat dezelfde vleermuis meerdere keren kan zijn langs gevlogen, waarbij het geluid dus ook meerdere keren is opgenomen.

Bijzonder bij de inventarisatie met de logger is de waarneming van de kleine dwergvleermuis, een zeer zeldzame soort in Nederland. Deze soort was nog niet eerder in het park waargenomen.

In 2017 zullen de diverse routes nogmaals worden afgelegd. Nader onderzoek zal plaatsvinden bij de zomer- en winterverblijven van de vleermuizen zoals bij de bunkers en bij Hubertus.

Wintertelling Jan Snoijink

Op 14 januari 2016 hebben Gerhard Glas en Ruud Kaal van de Vleermuiswerkgroep Gelderland diverse verblijven in het Park geïnterviewd. Namens de faunawerkgroep waren Jan Snoijink en Tom Dekker hierbij aanwezig. Hieronder volgt een samenvatting van de waarnemingen in totaal 8 verblijven:

Winterslaapplaatsstellingen vleermuizen vanaf 1991

NAAM VLEERMUIS/JAARTAL	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	06	07	08	09	10	11	12	13	14(5)	15	16
baardvleermuis	1	0	0	0	1	8	5	4	2	5	5	5	6	4	6	2	2	2	4	8	8	8	4	4
franjestaat	3	1	2	3	0	12	12	6	8	7	5	6	2	13	12	6	7	7	23	30	17	25	21	29
watervleermuis	56	41	59	73	81	57	60	33	38	52	48	56	41	46	46	27	11	28	37	62	70	41	44	47
meervleermuis	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	2	2	11	10	6	3	7	5	11	12	7	12	10
gewone grootoor	14	0	10	13	8	30	18	9	16	9	10	1	5	4	1	0	0	1	10	0	10	2	3	9
ongedetermineerd	18	0	2	0	2	3	10	1	0	2	3	3	0	2	4	2	2	8	3	5	2	4	3	0
TOTAAL	93	42	72	90	93	111	105	54	64	76	72	73	56	80	79	43	25	52	82	116	119	85	87	102

In rood het hoogste getelde aantal exemplaren ooit.

Hoofdstuk 10 Boommarters

Olga van der Klis e.a.

2016 gaat zoals zo vaak als een bijzonder jaar de boeken in. De nesten bleken achteraf vroeg te zijn maar de marters vergaten om latrines te maken waardoor we ze aanvankelijk niet konden vinden. Eind mei zijn er dan toch maar de nodige bomen – midden op de dag – met de hengcam beluisterd. Daar zijn wel wat nesten uit gekomen maar natuurlijk konden er geen jongen geteld worden. Op een later moment is wel een poging ondernomen maar waren veel van die bomen al weer leeg. Uiteindelijk heeft het twee zekere nestbomen opgeleverd met elk drie jongen. Verder drie nestbomen waarin de jongen wel gehoord zijn maar niet geteld konden worden, of omdat het gat te hoog zat of omdat de jongen al vertrokken waren toen er geteld werd. Tot slot nog een nestboom op basis van latrineen meerdere keren prooiresten onder de boom. Dat zijn dan zes nestbomen met in totaal minimaal tien jongen. Op meerdere plekken zijn foto's ingezet. Op Hoog Baarlo heeft dit een moertje met aangezogen tepels opgeleverd.

Boommarter

Hoofdstuk 11

Vogels

Wim Weenink

11.1 Inleiding

In tegenstelling tot veel andere beestjes die in dit jaarrapport aan bod komen kun je vogels het hele jaar door in elke hoek van Het Nationale Park De Hoge Veluwe tegenkomen. Kom daar eens om bij vlinders. Natuurlijk valt er wat die vogels betreft in het voorjaar, laten we zeggen de eerste week van mei, meer te beleven in een parkachtig landschap, dan hartje winter in een dennenbos, maar toch. Als je op een stille winterdag door zo'n naaldbos loopt is er soms ineens een groepje mezen. Staartmezen met hier en daar een pimpelmees en een matkop ertussen. Dat geeft zo'n wandeling een heleboel extra's.

Hoe het u dan vergaat weet ik niet maar ik geniet niet alleen van hun aanwezigheid, ik krijg dan ook altijd de neiging om ze te gaan tellen. Daar is dan de basis van dit hoofdstuk. De vogelaars in de Faunawerkgroep willen niet alleen weten welke vogels er te vinden zijn in Het Nationale Park De Hoge Veluwe, ze willen ook weten hoeveel er zijn van elke soort. Daar is kennis voor nodig, je moet een vogel niet alleen aan zijn uiterlijk herkennen, ook is het heel belangrijk dat je de zang die vogels in het voorjaar produceren herkent. Elk voorjaar worden een aantal terreinen (z.g. plots) op de aanwezigheid van broedvogels onderzocht. Dat gebeurt via een door SOVON (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland) ontwikkelde methode. Die methode komt erop neer dat je een keer of zes in jouw plot dezelfde route loopt en noteert wat je hoort en ziet. Tot voor kort ging dat met een kaart waarop het betreffende plot was afgebeeld en waarop je dan aangaf wat je waarnam, maar momenteel gebeurt dat t meest digitaal. Op die manier werd er het afgelopen jaar globaal 1560 ha. natuurgebied in het Park geteld. Dat is zo'n kleine 30% van wat Het Nationale Park De Hoge Veluwe aan natuurgebied bezit. Al die gevonden informatie komt dan elk jaar in onze database en natuurlijk in de database van het Park. Dat levert

na een aantal jaren een schat aan informatie op die het Park dan eventueel voor beheer of marketingdoeleinden kan gebruiken. Maar daar blijft het niet bij. Veel leden van de faunawerkgroep zijn ook wel met andere activiteiten in het park bezig, of ze wandelen er. Dan zie of hoor je ook vogels, zomergasten, wintergasten en doortrekkers. De op die manier gevonden waarnemingen komen ook terecht in de database. Een heel bijzondere activiteit moet genoemd worden en dat is het inventariseren van een heel interessante vogel, de nachtzwaluw. Een nachtactieve soort die dus niet wordt meegeteld bij de reguliere inventarisaties. Tot slot wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de avifauna van het Park, gerelateerd aan de avifauna van Nederland, gelet op de z.g. Rode Lijst soorten

11.2 Broedvogelinventarisaties

Hiernaast de plattegrond van Het Nationale Park De Hoge Veluwe met daarop aangegeven (donker) de geïnventariseerde gebieden in 2016. Wat opvalt is dat de meeste onderzochte gebieden aan de rand van het Park liggen. Dat is gewoon toeval. Dat varieert per jaar. Een aantal leden van de faunawerkgroep hebben de broedvogelinventarisaties gedaan. Vergeleken met vorige jaren was de geïnventariseerde oppervlakte wat kleiner. De oorzaak daarvan was o.a. het overlijden van een lid van de groep. Bovendien worden leden ingeschakeld bij andere activiteiten (houtoogst) en de beschikbaarheid is nu eenmaal beperkt. Wat het weer betreft, het voorjaar van 2016 was warm en vrij zonnig met af en toe stevige buien, maar niet extreem. Bij dit hoofdstuk van het jaarrapport bevindt zich een besloten gedeelte. Daarin zijn alle resultaten van de onderzochte plots te vinden. In dit voor iedereen toegankelijke deel willen we ons slechts beperken tot het vermelden van de meest in het oog springende zaken. Er waren een paar zeldzame soorten in de onderzochte gebieden (draaihals, grauwe klauwier). In dit deel vermelden we de exacte locatie niet, daar zijn die vogeltjes helemaal niet mee geholpen.

Om te beginnen nemen we de onderzochte plots even onder de loep.

Eikenhoutbergen

11.2.1 Stadsdennen, Autobos, Kemperberg (plot 2)

Het betreft hier een gevarieerd bosgebied met toch wel overwegend naaldhout van ongeveer 105ha. en daarin werden van 24 soorten territoria gevonden. Van sommige soorten werden veel territoria aangetroffen. Goudhaantjes 20, bonte vliegenvangers 35. Opvallend is dat in een dergelijk gebied geen roofvogels werden gevonden.

11.2.2 Everwijnserf, Roggekamp, Zwarte bergen (plot 4)

Qua biotoop is dit gebied redelijk te vergelijken met het vorige en dan zijn er toch enkele opvallende verschillen. Het is wat kleiner (± 70ha.) maar er broeden toch veel meer verschillende soorten, maar liefst 42! Daar staat tegenover dat bij geen enkele van de aanwezige soorten grote aantallen werden aangetroffen. Het meest werd de algemeen voorkomende vink geteld (8). Ter vergelijking, in het hierboven genoemde plot waren dat er 50!

11.2.3 Zinkgat (plot 8)

Het gebied beslaat een oppervlakte van 85 ha. en bestaat gedeeltelijk uit open terrein. Het bosgedeelte bestaat hoofdzakelijk uit naaldbomen. Een buizerd had er zijn territorium en de kleine bonte specht mag ook genoemd worden.

11.2.4 Deelense Start (plot 11)

Een prachtig afgelegen hoek in het park, hoofdzakelijk bestaande uit naaldhout met een oppervlakte van 160ha. Het zuidelijke deel van het Deelense Veld hoort er ook bij. Niet verwonderlijk dat er havik en de raaf er een territorium hadden

11.2.5 Verdrongen Bos (plot 17)

Het gebied is een lange smalle strook met naaldhout en open delen, bedekt met heide en schrale stukken met alleen mossen en pijpenstrootje. In het noorden hoort dat hele bijzondere Jeneverbessenbos er ook nog bij. Er werden 31 soorten gevonden waarbij het aantal nachtzwaluwen het meest in het oog springt (7). In het Jeneverbessenbos doen de vinkachtigen het goed. Goudvink, groenling, vink en aan de rand kneu broeden er. Helemaal aan de zuidkant is een oud eikenbosje waar de groene specht een territorium had.

11.2.6 Bossen Kompagnieberg (plot 15)

Een fraai, klein (30ha.) gevarieerd bosgebied met o.a. zware beuken. Vanwege die variatie zijn er heel veel soorten zeker gezien het kleine oppervlak. Maar liefst 41. Een paar uitspringers: fitis 29, winterkoning 20, (die maken een bos echt levendig!) zwarte specht 3!! (daar hebben die beuken zeker mee te maken) en ook een raaf.

11.2.7 Karitzkyweg Eikehoutbergen (plot 9)

Als je in een plot zoals dit 5 territoria hebt van de veldleeuwerik en 13 van de bonte vliegenvanger, dan zegt dat veel over wat voor soort plot dat is. De leeuwerik is van de open ruimte en de bonte vliegenvanger is een bosbewoner.

11.2.8 Pampelse Zand (plot 22)

Dit kleine plot van 45ha ligt in het hart van het park. Een open schraal gebied met natuurlijk de vogelsoorten die je daar kunt verwachten. Boomleeuwerik (4) en veldleeuwerik (3) en ja, daar zijn ook

11.2.9 Sikesze dennen (plot 27)

Bijna uitsluitend dennenbos, met een oppervlakte van ongeveer 95 ha. De soorten die er dan uitspringen zijn de geelgors (9) fitis (38!!). Ook vier soorten mezen, te weten, koolmees, kuifmees, glanskop en pimpelmees. De raaf, de vuurgoudhaan en de kruisbek noemen we zeker ook.

11.2.10 Deelense Veld (plot 37)

Verreweg het grootste plot met een oppervlakte van maar liefst 435ha. Ook het meest ontoegankelijke. Onder andere vanwege de oppervlakte wordt het gebied door twee mensen geteld. Door de aanwezigheid van vennen is er een gedeeltelijk afwijkende vogelbevolking ten opzichte van alle andere plots in het park. Soorten als watersnip, wintertaling, Kievit en rietgors kom je nergens anders in het Park tegen. Misschien nog wel belangrijker is de populatie veldleeuweriken met maar liefst 49 territoria.

11.2.11 Aalderinksveld Klein Sint Hubertus (plot 3)

Het open Aalderinksveld met het hoekje Sint Hubertus, een bebost hoekje met veel beuken. Oppervlakte 65 ha. Er werden 39 soorten geteld. Het open gedeelte met het bommenlijntje is een goede plek voor boompieper (17) en roodborsttapuit (10).

11.2.12 Oud-Reemsterzand, Gymnasiumvallei (plot 14)

Een schraal open terrein met hier en daar prachtige vliegennesten. Juist dus de biotoop van de boomleeuwerik en die zijn er dan ook goed vertegenwoordigd met 14 territoria. Ook veel vinken, dat zijn vogels die je in bossen kunt tegenkomen, maar ook in dergelijke schrale terreinen.

11.2.12 De Bunt (plot 34)

Dit heidegebied waar vroeger kleine boerderijtjes gestaan hebben begint met name aan de randen te bebossen. Dit is ook te merken aan een sterke toename van de aantallen soorten vogels, waaronder als nieuwkomers veel bosvogels.

In de onderzochte plots werden in totaal 70 verschillende vogelsoorten aangetroffen. Het totaal aantal territoria was 2113. Misschien zegt dat laatste getal niet zoveel, maar je kunt je het park niet voorstellen zonder al die vogels! Een paar soorten pikken we er even uit, toegegeven een betrekkelijk willekeurige keuze.

1. Koekoek. Het jaar 2017 is het jaar van de koekoek en het gaat over het algemeen niet goed met de soort. Maar op de Hoge Veluwe ging het de afgelopen jaren goed en zeker in 2016. In de door ons onderzochte gebieden telden we maar liefst 23 territoria(!) en dan te bedenken dat een potentieel goed gebied als het Oud Reemsterveld niet eens geteld is. Bijna te mooi om waar te zijn.
2. Eenden. Het Nationale Park De Hoge Veluwe lijkt niet echt een Park voor watervogels als eenden, maar toch....., er hebben in 2016 maar liefst 5 soorten eenden geprobeerd nageslacht te krijgen in het park. Dat waren de wilde eend, de mandarijneend, de slobbeend, de kuifeend en de wintertaling.
3. Draaihals. In de afgelopen twee jaar beleefde de draaihals een opleving in Nederland, of dat blijvend is moeten we maar afwachten. Wel is het duidelijk dat de Veluwe met ook de Hoge Veluwe in dit land het meest aantrekkelijk is voor de soort. Er waren twee territoria in de door ons onderzochte gebieden.
4. Raaf. In de winter zijn er volop raven in het park te vinden. Ze slapen er in grote groepen. Soms meer dan 100. Dat zijn vooral jonge vogels. Maar ze broeden er ook. Wij vonden in de onderzochte gebieden drie broedgevallen.
5. Leeuweriken. Veld- en boomleeuwerik, wat zijn de open gebieden van het park zonder deze twee soorten. Jarenlang ging de veldleeuwerik landelijk achteruit, maar op de open gedeelte van het park bleef de stand jaren stabiel. Op een schrale ochtend in maart zingt de boomleeuwerik op veel plaatsen in het park, zelfs dan wil je buiten zijn!
6. Putter. Dat prachtige vinkje van dat bekende schilderij van Fabritius in het Rijksmuseum. In één van de boeken van A.B.Wigman over de Hoge Veluwe (Vreugd van bos en heide) beschrijft hij het voorkomen van de putter in het park, zo ongeveer halverwege de vorige eeuw. Die waren er toen alleen in de winter. En nu...in drie van de onderzochte plots werden territoria gevonden!

11.3 Nachtzwaluw

De nachtzwaluw is een intrigerende vogel met het formaat van een merel (ongeveer) die in het Park overwegend te vinden is in de open gebieden. Ze zijn 's nachts actief en leven hoofdzakelijk van nachtvlinders. Hun eitjes, altijd twee, worden op de grond gelegd en de broedende vogels hebben een formidabele schutkleur. In de maanden mei en juni plannen we vijf of zes vaste (dinsdag) avonden waarop we gaan proberen vast te stellen hoeveel paartjes er in het park proberen nageslacht te krijgen. Dat zijn, zeker als het weer meewerkt, fraaie avonden. We starten ongeveer bij zonsondergang, meestal in groepjes van twee. Wat we zoeken zijn zingende exemplaren en natuurlijk niet die eitjes. Het is elk jaar weer bijzonder als je op de eerste avond in mei het geluid hoort van die merkwaardige vogel. Het is niet de fraaie zang zoals bijvoorbeeld de merel die produceert, maar het is een eentonig geratel. Het aantal dat we in 2016 hebben gevonden bedraagt 98. Hiernaast een grafiek die het aantalsverloop laat zien van de territoria van de afgelopen jaren. Dan lijkt de populatiestabiel. Het is gebruikelijk dat je op zulke avonden ook nog wat "bij vangst" hebt. Dat kunnen bijvoorbeeld zijn: bosuil, ransuil, kwartel en houtsnip. Soorten die dus ook in het park broeden en die bij de reguliere tellingen meestal niet worden vastgesteld. Ook rugstreeppadden worden vaak gehoord. In het donker worden ook regelmatig wilde zwijnen, edelherten, moefflons, das en vos gezien. Het maakt, al met al, die avonden heel bijzonder. In het algemeen kan van deze soort gezegd worden dat het goed gaat. De Veluwe is voor de soort belangrijk en daarbinnen is de Hoge Veluwe met bijna 100 territoria een onmisbare schakel.

11.4 Zomergasten, wintergasten en doortrekkers

Buiten het broedseizoen zijn er ook vogels te zien die op doortrek zijn of die hier alleen in de winter verblijven. Een klein greepje uit de binnengekomen waarnemingen

1. Raven. In de winter zwerven groepen rond in het park op zoek naar de resten van de jacht. Daar zijn veel jonge vogels bij.
2. Blauwe kiekendief. Elke winter zijn er waarnemingen van deze soort hoofdzakelijk op het Deelense Veld en Oud Reemst. In 2016 betrof het vier waarnemingen en dat is weinig.
3. Klapekster. Vroeger ongetwijfeld broedend, maar nu alleen nog te zien van half november tot achter in maart. Opvallend aanwezig in topjes van kleinere bomen in de open ruimte. In 2016 waren er 9 waarnemingen. Houtsnip. Een soort die je alleen te zien krijgt als je echt het bos in duikt en dan zie je hem altijd als hij vlak voor je ineens opvliegt. Er waren 10 winterwaarnemingen. De soort broedt overigens ook in het park.
4. Kruisbek. Een vinkensoort die ook in het park broedt, maar die je in de winter in grote of kleinere groepen kunt tegenkomen. Zo werd er in oktober een groep van 36 van die vogeltjes geteld in het Wetbos. Ze houden van naaldbossen.

11.5 Rode Lijst soorten en het park

In Nederland is in 2004 voor het eerst een lijst opgesteld van vogelsoorten die in Nederland broeden en waar het niet goed mee gaat. Omdat het er in de natuur nogal dynamisch aan toe gaat is deze lijst aan veranderingen onderhevig. In het park komen een fors aantal soorten voor die op die lijst voorkomen. Het betreft de volgende soorten:

1. Draaihals. Dit jaar op tenminste twee plekken in het park.
2. Graspieper. In de door ons onderzochte gebieden waren 57 territoria
3. Grauwe klauwier. Een prachtige soort waar het weer wat beter mee gaat. In het park minimaal 2 territoria. 4. Grauwe vliegenvanger. Vogeltje van bossen en bosranden, onopvallend. Wij ontdekten 5 plekkjes.
4. Groene specht. In het park sinds enige jaren ook weer wat in de lift. Oud-Reemst en Klein St. Hubertus waren
5. plaatsen waar ze een territorium hadden.
6. Kerkuil. Bij de inventarisaties kwamen we hem niet tegen, maar er was toch een paartje met drie jongen op de Zwarte Berg.
7. Kneu. Met maar liefst 27 paartjes, vooral in de open gebieden te vinden.
8. Koekoek. Daar hebben we het al over gehad. Het Park scoort geweldig voor wat die soort betreft

9. Korhoen. Wat zou ik graag melden dat we een broedgeval hadden gevonden, maar dat is niet het geval.
10. Matkop. Een geweldig leuk energiek vogeltje. Op vier plekken werden ze aangetroffen met een territorium. 11 Nachtzwaluw. Die is al gepasseerd.
11. Raaf. Daar hebben we het ook al over gehad.
12. Slobbeend. Op het Deelense Veld was een territorium.
13. Veldleeuwerik. We vonden 83 territoria, maar er broeden er natuurlijk meer in het park. Potentieel goede plekken als het Oud-Reemsterveld en het Otterlose Zand werden niet onderzocht.
14. Watersnip. Tenminste drie, te vinden op het Deelense Veld.
15. Wintertaling. Drie paartjes, allemaal op het onvolprezen Deelense Veld.

Helaas, helaas komt de tapuit niet meer voor op ons lijstje. De soort heeft het in het Park heel lang volgehouden, maar dat lijkt nu toch afgelopen. Zoals op zoveel plaatsen in Nederland. Dan staat er op die lijst nog een soort waarvan het voordehand ligt om te veronderstellen dat hij in het park broedt en dat is de ransuil. Maar ja, niet waargenomen is niet meegeteld. Komen we op 15 Rode Lijst soorten. Dat is een kleine 20% van alle soorten die op die lijst staan. Dat zegt dus nogal wat over het belang van de avifauna van Het Nationale Park De Hoge Veluwe.

Deelense Veld – IJzeren man

Hoofdstuk 12

De Das

Lange en Ineke Groenenberg

Het monitoren van de das in het Park is in 2016 op een andere manier verlopen dan in voorgaande jaren het geval was.

Na de realisatie van de ecologische verbindingzones in 2015 en 2016 was het onze bedoeling om - naast de gebruikelijke monitoring - dassenlocaties die in de directe omgeving van deze verbindingzones liggen, extra aandacht te geven en te letten op mogelijke effecten die de aanleg van die zones voor de das zou kunnen hebben.

Echter, vanwege nieuwe maatregelen in het Park is de dassenmonitoring, zowel voor wat betreft in en rond de ecologische verbindingzones als voor de normale monitoring, lastiger geworden.

Het monitoren bestaat normaliter uit de volgende activiteiten: het intensief volgen van dassensporen;

- het plaatsen van cameravallen bij burchtlocaties of wissels;
- het zoveel mogelijk bezoeken van burchtlocaties om te controleren of burchten bewoond, belopen, incidenteel belopen of (tijdelijk) verlaten zijn;
- het posten bij burchtlocaties, zowel overdag als in de avondschemering.

Hierbij is een goede terreinkennis (van vroeger en nu) belangrijk en daarnaast moet je voldoende kennis en ervaring hebben om dassensporen te kunnen herkennen en om te kunnen beoordelen of een burcht (tijdelijk) bewoond/belopen is of niet.

Het Park heeft in 2016 het struinen afgeschaft. Dit struinvverbod heeft grote gevolgen voor onze werkwijze. Voor iedere keer dat wij één van de genoemde activiteiten willen uitvoeren moet apart toestemming worden gevraagd aan de dienstdoende jachttopzichter in het Park (d.m.v. Messenger-app). Bovendien moeten wij (evenals andere vrijwilligers) een geel hesje dragen wanneer wij voor monitoring van de paden af moeten.

Aangezien het monitoren van de das en van de burchtlocaties altijd buiten de paden gebeurt, is het voor ons lastig geworden om onze gebruikelijke werkwijze voort te kunnen zetten. In een aantal gevallen kon geen toestemming worden verleend om van de paden af te kunnen gaan (vanwege o.a. jacht, geweien zoeken, hertenbronst).

Ook werd het posten bij een burchtlocatie, het volgen van dassensporen en het plaatsen van een cameraval voor ons lastig, omdat je met een geel hesje aan onnodige aandacht trekt van (nieuwsgierig) publiek. Om de rust van de das zo min mogelijk te verstoren en de das zo goed mogelijk te beschermen, worden de burchtlocaties zoveel mogelijk door ons geheim gehouden. De burchtlocaties zijn uiteraard wel bij het Park bekend, omdat het Park immers jaarlijks van ons een update van de burchtlocaties ontvangt. Deze locaties worden in GIS aangeleverd en in het GIS-systeem van het Park overgezet.

Ondanks de veranderde werkwijze hopen wij de dassenmonitoring zo goed mogelijk op peil te kunnen houden.

Fouragerend vrouwtje overdag

Burchtfoto cameraval

Hoofdstuk 13

MLT Deelen

Olga van der Klis e.a., Harrie Wijnands

De 4 routes zijn dit jaar vijfmaal bezocht door Olga van der Klis en Nina de Vries, in de maand juli kon er niet geteld worden op het vliegveld. Opmerkelijk is dat er op geen van de vier routes een kommavlinder is gezien. Er werden op de vier routes de volgende waarnemingen gedaan:

Tabel 13.1.1 Overzicht aantal waarnemingen en soorten

	Route 1	Route 2	Route 3	Route 4
Aantal dagvlinders	425	227	246	247
Aantal soorten	15	10	14	14

Ook werden verschillende andere diersoorten waargenomen.

Tabel 13.1.2 Genoteerde andere diersoorten

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Route 1	Route 2	Route 3	Route 4
sprinkhanen					
grote groene sabelsprinkhaan	Tettigonia viridissima	X	-	-	X (nimf)
veldkrekel	Gryllus campestris	X	X	X	X
nachtvlinders					
s t. jacobsvlinder	Tyria jacobaeae	X	-	x	-
s t. Jansvlinder	Zygaena filipendulae	X	X	X	X
zuringspanner	Lythria cruentaria	X	-	X	X
gestreepte goudspanner	Camptogramma bilineata	-	-	X	-
gamma-uil	Autographa gamma	-	X	X	X
bruine daguil	Euclidia glyphica	-	-	-	X
gewone heispanner	Ematurga atomaria	-	-	-	X
mi-vlinder	Euclidia mi	-	-	-	X
lieveling	Timandra comae	-	-	-	X
grote beer (rups)	Arctia caja	-	-	x	-
overige insecten en spinnen					
pluimvoetbij	Dasypoda hirtipes	-	-	-	X
gouden tor	Cetonia aurata	X	-	-	-
watersnuffel	Enallagma cyathigerum	-	-	X	-
viervlek	Libellula quadrimaculata	X	-	-	-
grote keizerlibel	Anax imperator	X	-	-	-
platbuik	Libellula depressa	X	-	-	-
vogels, reptielen, zoogdieren					
groene specht	Picus viridis	X*	-	-	-
reptielen					
hazelworm	Anguis fragilis	-	-	X	-

* mogelijk buiten het vliegveld

13.2 amfibieën en reptielen Harrie Wijnands

13.2.1 Inleiding

De vliegbasis is in 2016 zes keer bezocht, waarbij de nadruk weer lag op de RAVON-reptielenroute die door het noordelijke en oostelijke deel loopt. Daarnaast zijn enkele blusvijvers bezocht. Ongunstige weersomstandigheden en druk vliegverkeer maakten het helaas onmogelijk de gewenste 7 inventarisatieronden te halen.

13.2.2 Amfibieën

De resultaten staan in tabel 13.2.1.

Tabel 13.2.1 Waarnemingen van amfibieën

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Waarnemingen
alpenwatersalamander	Mesotriton alpestris	5 adulten
kleine watersalamander	Lissotriton vulgaris	4 adulten
gewone pad	Bufo bufo	tiental adulten, tientallen eisnoeren
bruine kikker	Rana temporaria	> 100 eiklommen, 1 subadult, tientallen juvenielen

13.2.2 Reptielen

De resultaten staan in tabel 13.2.2.

Tabel 13.2.2 Waarnemingen van reptielen

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Waarnemingen
hazelworm	Anguis fragilis	2 vrouwtjes, 2 mannetjes
zandhagedis	Lacerta agilis	6 vrouwtjes, 2 mannetjes

Gewone pad, mannetje en vrouwtje in amplex, beginnend met de eiafzet

Hazelworm, mannetje

Hoofdstuk 14

Houtoogst 2016 - 2017

Ineke Groenberg en Dirk de Lange

14.1 Houtoogstinventarisaties

Voor het twaalfde jaar op rij zijn op verzoek van het Park door de vrijwilligers van de Faunawerkgroep de geplande houtoogstpercelen geïnventariseerd op natuurwaarden, voorafgaand aan de kapwerkzaamheden. De gebleste bomen in de houtoogstpercelen werden vanaf augustus 2016 geveld en het hout kon tot in januari 2017 worden uitgereden.

De door het Park aangewezen houtoogstpercelen 2016-2017 bevinden zich in het zuiden van het Park binnen het zwart omliggende gebied met de aanduiding 2016-2017 (ziekaart). Onder de te inventariseren gebieden vielen ook kleinschalige kaalkapgebiedjes, die op de kaart blauw zijn aangegeven. Noordoostelijk van het totale houtoogstgebied 2016-2017 zijn ook enkele percelen geïnventariseerd waarvan de kapwerkzaamheden aanvankelijk in 2015 zouden plaatsvinden. Deze kapwerkzaamheden betroffen onder andere reguliere houtoogst en de aanleg van ecologische verbindingzones. Bij deze laatste was ook de Unie van Bosgroepen betrokken bij de inventarisaties.

Voordat daadwerkelijk met de kapwerkzaamheden voor de ecologische verbindingzones werd begonnen, werd een 'bouwvergadering' gepland waarbij medewerkers van het Park, medewerkers van de Unie van Bosgroepen, leden van de Flora- en van de Faunawerkgroep aanwezig waren. In vervolg hierop werd nog een schouw ter plaatse in het veld gehouden. Eén en ander om de werkzaamheden af te stemmen waarbij de adviezen van de diverse betrokkenen konden worden meegenomen en om de inventarisatiegegevens hier en daar nog toe te lichten. Deze werkzaamheden zijn in 2016 afgerond.

Aanduidingen op de kaart:

- De reguliere houtoogstgebieden zijn weergegeven in bruin. De kaalkapgebiedjes zijn weergegeven in blauw.
- De ecologische verbindingzones zijn weergegeven in geel.

14.2 Houtoogstgegevens

Om een indruk te krijgen van de hoeveelheid gekapt hout bij de reguliere houtoogst in 2016 moet men denken aan ongeveer 7000 kubieke meter, inclusief 500 kubieke meter hout aan kaalkap.

En om een indruk te krijgen van de hoeveelheid gekapt en uitgereden hout in 2016 bij de aanleg van de ecologische verbindingzones moet men denken aan rond de 700 kubieke meter.

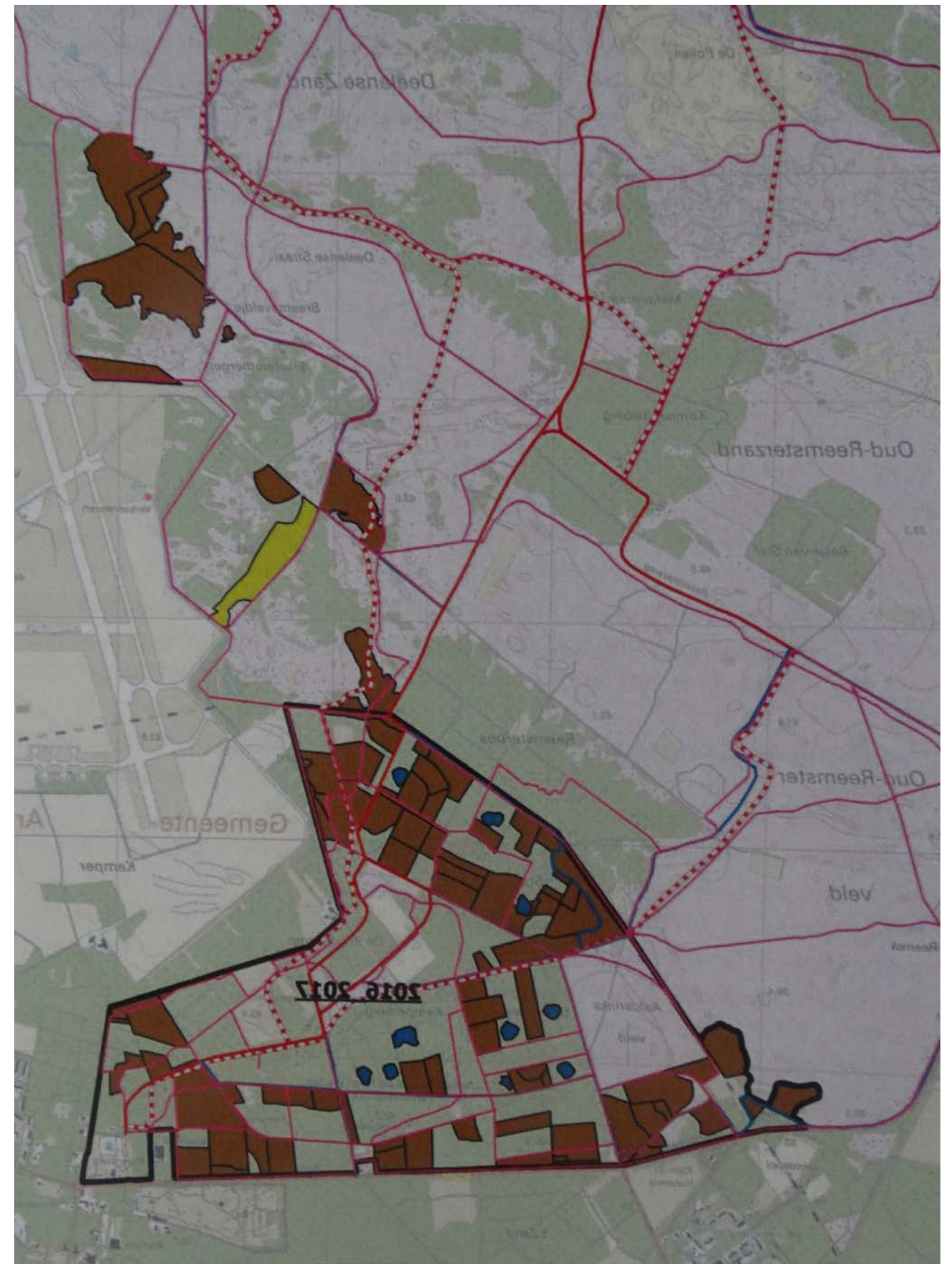
14.3 Werkwijze van de inventarisaties

Elk lid van de Faunawerkgroep ontvangt jaarlijks van ons een kaartje met daarop zijn/haar te inventariseren gebied alsmede vier verschillende- voor dat jaar gemaakte - invulformulieren om de inventarisatiegegevens in te kunnen vullen. Net als in voorgaande jaren zijn de te inventariseren onderwerpen opgesplitst in grondhollen, mierennesten, horsten en boomholtes /spletten. Bij grondhollen valt bijvoorbeeld te denken aan hollen van konijn, das en vos.

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de natuurwaarden hebben de vrijwilligers van de Faunawerkgroep hun te inventariseren gebied meerdere malen bezocht en in verschillende jaargetijden. Roofvogelhorsten, boomholtes en grondhollen werden meestal in de winterperiode gezocht/geïnventariseerd. Mierenkoepels en mierennesten werden zoveel mogelijk in het voorjaar geïnventariseerd.

De verdeling van de te inventariseren gebieden, het verstrekken van de gebiedskaartjes en het verwerken en voor zover als mogelijk het controleren van de ingeleverde inventarisatieresultaten, werd door ons zelf gedaan. Ook werden deze gegevens door ons in GIS omgezet zodat het Park ze gemakkelijk in het eigen GIS-systeem kan raadplegen. Op deze manier kan het Park bij het (laten) uitvoeren van werkzaamheden snel zien welke plekken en gebiedjes bijzondere aandacht behoeven of ontzien moeten worden in het kader van natuurbescherming.

De inventarisatieresultaten zijn begin juli 2016 door ons bij het Park ingeleverd in de vorm van 4 aparte GIS-bestanden. Tevens worden de inventarisatieresultaten door ons bewaard in het GIS-archief van de Faunawerkgroep.

Overzichtskartaal houtoogst 2016

Hoofdstuk 15

Het weer in 2016

Jan de Beer

Overgenomen van het K.N.M.I.; <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/maand-en-seizoen-overzichten/2016/jaar> en bewerkt voor De Hoge Veluwe

Zeer warm, zeer zonnig en aan de droge kant

2016 was een zeer warm jaar. Met een gemiddelde temperatuur van 10,7 °C komt 2016 net in de top-10 van warmste jaren sinds het begin van de waarnemingen. Dit past in de trend van een opwarmend klimaat.

De wintermaanden januari en februari waren beide zacht. Zeer zacht weer werd afgewisseld door koudere perioden.

Uitzonderlijk was de langdurige ijzel begin januari in het noorden van Nederland. De landelijk laagste temperatuur van min 12,3 °C werd gemeten in Nieuw Beerta op 21 januari.

De lente begon laat. Zowel maart als april kenmerkten zich door perioden met een noordelijke stroming waardoor het soms koud weer was met tot ver in april ook winterse buien. In mei daarentegen overheerste de warmte.

De zomer was zeer warm en kwam op de 10e plaats in de rij van warme zomers sinds 1901. Het was zonniger dan normaal, maar ook natter. De warmte manifesteerde zich vooral in de nachten. De hoogste temperatuur werd op 20 juli in Eindhoven gemeten, 35,2 °C.

Augustus eindigde zeer warm en deze warmte zette zich voort in september, die volop zomers was. Met 17,3 °C was het in De Bilt de op twee na warmste september sinds het begin van de waarnemingen.

Oktober en november verliepen juist kouder dan normaal. Eind november en begin december waren er koude nachten onder invloed van hogedrukgebieden. December verliep verder meest zacht maar eindigde koud met mist. In De Bilt kwamen voor:

Jaar 2016	Normaal	
1	8	IJsdagen (max. temp. lager dan 0,0 °C)
60	58	Vorstdagenv(min. temp. lager dan 0,0 °C)
108	85	Warme dagen (max. temp. 20,0 °C of hoger)
31	26	Zomerse dagen (max. temp. 25,0 °C of hoger)
5	4	Tropische dagen (max. temp. 30,0 °C of hoger)

Met landelijk gemiddeld 1881 uur zon was 2016 zeer zonnig. Normaal is 1643 uur. In De Bilt komt 2016 met 1812 uur op de negende plaats van zonnigste jaren sinds 1901. Vrijwel alle maanden waren zonniger dan normaal met als uitschieters september, december en in iets mindere mate november. Juni was de enige sombere maand.

Aan de kust scheen de zon het meest. De zonnigste plaats was De Kooy met 2046 zonuren wat bijna 300 uur meer dan normaal is. Het minst zonnig was het met 1718 uur in het zuiden van Limburg. Toch is dit nog altijd 150 uur meer dan normaal.

Met landelijk gemiddeld ongeveer 757 mm neerslag was 2016 een vrij droog jaar. Normaal valt gemiddeld over het land 849 mm. Het noorden was het droogst. Daar viel ongeveer 150 mm minder dan normaal. Het droogste KNMI-station was Stavoren, daar viel slechts 587 mm.

In het westen en zuiden was het wat natter dan normaal. De maand juni was zeer nat met in het zuidoosten recordhoge neerslagsommen, tot 277 mm in IJsselstein (Limburg)

In het zuiden en oosten van het land waren er in 2016 herhaaldelijk zware onweersbuien die zich vaak langzaam verplaatsten waarbij lokaal veel neerslag viel. In de avond van 23 juni zorgden hagelstenen van 5 tot 10 cm in het zuidoosten op enkele plaatsen voor grote schade.

Januari en februari waren ook natte maanden. September en december waren daarentegen zeer droge maanden. Sneeuw kwam weinig voor. In het noordoosten lagen tijdens de koude periode van 3 tot en met 7 januari plaatselijk enkele centimeters sneeuw en van ongeveer 16 tot en met 22 januari lag daar een sneeuwlaag van circa 5 tot 10 cm.

KNMI, Weer- en klimaatdiensten, Adrie Huiskamp, definitief overzicht, 10 januari 2017

Samenvatting

Het jaar 2016 kan voor de vlinders als volgt worden samengevat: “een mooi begin, maar slecht weer in april gooide roet in het eten. Weinig voorjaarsvlinders, weinig zomervlinders, pas in de warme septembermaand kwamen de aantallen weer op normaal uit.” Ook in 2016 zijn er weer acht vlinderroutes in verschillende biotopen meerdere malen dit telseizoen gelopen. Daarnaast zijn voor de ‘terreinmonitoring dagvlinders’ op 10 plotjes, verspreid door het Park, minstens 3x de vlinders geteld. Ook het gentiaanblauwtje wordt door de faunawerkgroep gevolgd, hi ervoor zijn ei-telplots uitgezet op het Deelense Veld. In totaal zijn er op de monitoringsroutes en -plotjes 4350 getelde vlinders doorgegeven, tegen 6079 in 2015 en 9125 in 2014, verdeeld over 26 soorten.

In 2016 zijn bij micro-nachtvlinders de volgende nieuwe soorten voor het park gevonden: bosbeshaaakbladroller (*Ancylis myrtillana*) en de smalleweegbreemot (*Homoeosoma sinuella*). Mogelijk is de schijnbiesbladroller (*Bactra lacteana*) waargenomen. De nieuwe soorten van de macro-nachtvlinders zijn de gevlamde vlinder (*Endromis versicolora*), de klaverspanner (*Chiasmia clathrata*) en de tweekleurige tandvlinder (*Leucodonta bicoloria*).

Libellen werden dit jaar weer geïnventariseerd in het centrum van het park bij de Veentjeswei en de Landschappentuin en in het Deelense Veld bij de De Deelense Was en de IJzeren Man. Tijdens 19 bezoeken werden er op de monitorings - routes maar liefst 32 soorten gezien. Daarnaast kwamen nog 54 losse waarnemingen binnen. Hierbij is wederom zes keer de platbuik gemeld, deze soort was sinds 2011 niet meer op de monitoringsroutes waargenomen. Het totaal aantal libellensoorten op de Hoge Veluwe werd hiermee 33, het hoogste aantal ooit.

De meeste sprinkhanen komen we in de zomer en het najaar tegen. Met een aantal soorten was het ook dit jaar treurig gesteld, andere soorten deden het juist weer uitermate goed. Sprinkhanen vormen voor veel andere diersoorten bulkvoedsel. Vooral voor veel vogels, reptielen en amfibieën, maar ook andere insecten en spinnen profiteren mee. Als sprinkhanen en krekels zouden verdwijnen uit een specifiek gebied, dan verdwijnen er meerdere diersoorten uit dat landschap. Ze zijn dus van groot belang in het hele ecosysteem en zorgen voor een grote biodiversiteit in Het Nationale Park de Hoge Veluwe. Op de rode lijst komen er van de vier soorten die als ernstig bedreigd staan er nog 3 soorten voor in het park, namelijk de wrattenbijter, zadelsprinkhaan en het bosdoorntje. De veldkrekkel staat als kwetsbaar te boek. Ook in 2016 bleven de aantallen waargenomen soorten sprinkhanen vrij stabiel. Er zijn in 2016 16 soorten waargenomen.

Aangezien spinnen meestal een zeer verborgen levenswijze hebben, moet je ze wel zoeken. De meeste soorten zijn ook niet opvallend gekleurd en de grootte varieert van 1,5 mm tot ca. 20 mm. In 2015 zijn 24 verschillende soorten spinnen waargenomen, dit jaar zijn dat er 34. Leuk om even te vertellen dat de 3 soorten zebraspringspinnen die voorkomen in Nederland, alle drie voorkomen in het park. De huiszebraspin *salticus scenicus* is heel makkelijk te herkennen en kan haast niet gemist worden. Ook dit jaar is weer de zeer zeldzame sinaasappelspin *araneus alsine* waargenomen.

Bij de vliegen en muggen is met de huidige stand van techniek niet te verwachten dat aantallen Parksoorten op basis van macrofotografie ver boven de 300 soorten zullen komen. Het huidige aantal op basis van foto's reeds onderscheiden Parksoorten ligt op ongeveer 200. Het totaal aantal in Het Park waargenomen soorten is 388. De aantallen soorten te vangen met zuigbuis, sleepnet en andere vangmethoden kunnen nog wel veel nieuwe soorten opleveren.

Van de overige insecten zijn het vermelden waard: Zeven soorten wantsen, zeven soorten roofvliegen waaronder de zeldzame gouden dennenstamjager en een vrij groot aantal soorten kevers. Door de uitgave van de 'Veldklapper Lieveheersbeestjes' in 2015 is de kennis van lieveheersbeestje bij de insectenliefhebbers van de Faunawerkgroep aanzienlijk vergroot. Gevolg is dat er meer naar lieveheersbeestjes wordt gekeken en er dus ook meer zijn gevonden. Maar liefst 14 soorten werden genoteerd.

Het aantal waarnemingen van amfibieën in 2016 bedroeg 68 (2015: 31). In totaal werden hierbij 52 exemplaren geteld. Daarnaast werden naar schatting nog enkele honderden juvenielen waargenomen evenals tientallen eisnoeren, larven en roepende mannetjes. Alpenwatersalamanders werden in 2016 niet gevonden. In 2016 bedroeg het aantal waarnemingen van reptielen 861 (2015: 850). Dit betrof evenals vorig jaar alle soorten die in het Park voorkomen.

De volgende vleermuizen zijn bij de zomertelling waargenomen: gewone dwergvleermuis, laatvlieger, rossevleermuis, bosvleermuis, ruigedwergvleermuis, gewone grootoorvleermuis, franjestaart, watervleermuis en zeer bijzonder de kleine dwergvleermuis. Bij de telling in de winterverblijfplaatsen werden er 102 vleermuizen geteld; baardvleermuis, franjestaart, watervleermuis, meervleermuis en de gewone grootoor.

Bij het onderzoek van boommarters, gaat 2016 weer als een bijzonder jaar de boeken in. De nesten bleken achteraf vroeg te zijn maar de marters vergaten om latrines te maken waardoor we ze aanvankelijk niet konden vinden. Uiteindelijk werden er toch zes nestbomen met in totaal minimaal tien jongen gevonden.

Voor broedvogels (BMP) werden 13 plots het afgelopen jaar, globaal 1530 ha. natuurgebied, in het park geteld. Dat is zo'n kleine 30% van wat het Nationale Park de Hoge Veluwe aan natuurgebied bezit. Er

werden 2113 territoria vastgesteld voor 70 verschillende soorten. Bij de nachtzwaluwtelling werden 98 territoria vastgesteld, ongeveer gemiddeld over de laatste zes jaar. Verder vermeldenswaard is een broedpaartje van de grauwe klauwier, waarnemingen van de ijsvogel, negen waarnemingen van de klapekster en op twee plekken territoria van de draaihals.

Het monitoren van de das in het Park is in 2016 op een andere manier verlopen dan in voorgaande jaren het geval was. Na de realisatie van de ecologische verbindingzones in 2015 en 2016 is - naast de gebruikelijke monitoring - aan dassenlocaties die in de directe omgeving van deze verbindingzones liggen, extra aandacht gegeven om zo te letten op mogelijke effecten die de aanleg van die zones voor de das zou kunnen hebben.

De vlinderroutes op de vliegbasis Deelen zijn in 2016 vijfmaal bezocht, in de maand juli kon er niet geteld worden op het vliegveld. Opmerkelijk is dat er op geen van de vier routes een kommvlinder is gezien. Wel werden naast dagvlinders ook diverse sprinkhanen, nachtvlinders en overige insecten en spinnen waargenomen. De RAVON-reptielenroute die door het noordelijke en oostelijke deel van het vliegveld loopt is zes keer bezocht. Daarnaast zijn enkele blusvijvers bezocht. Het meest opmerkelijke resultaat is wel dat in 2016 geen enkele slang is waargenomen, ook niet door de Vogelwacht van de vliegbasis. Een verklaring hiervoor is op dit moment niet te geven.

Bij de houtoogst zijn de volgende resultaten gemeld: De hoeveelheid gekapt hout bij de reguliere houtoogst in 2016 is ongeveer 7000 kubieke meter, inclusief 500 kubieke meter hout aan kaalkap. Voor de aanleg van de ecologische verbindingzones moet men denken aan rond de 700 kubieke meter.

Het weer: Het jaar 2016 was zeer zonnig en warm en aan de droge kant. De lente begon laat. De nazomer was warm.

Dankwoord

Ook dit jaar is de Faunawerkgroep weer actief geweest met inventarisaties in Het Nationale Park De Hoge Veluwe. Het resultaat is samengevat in dit jaarrapport waarin vanuit de vele specialismen de waarnemingen zijn vastgelegd. Mijn dank gaat dan ook uit naar de leden van de werkgroep die hieraan hebben bijgedragen, zonder hun inbreng zou een jaarrapport over zo'n breed spectrum van kennis en specialisme niet mogelijk zijn. Alle inventarisatiegegevens werden door de subcoördinatoren ingezet in hun bijdrage aan dit jaarrapport. Hiervoor allen zeer veel dank. Ook gaat onze dank uit naar Ruud Kaal en Gerhard Glas voor hun hulp bij het inventariseren van de winterverblijfplaatsen van de vleermuizen en de heer H. Heskamp voor de deskundige interpretatie van de opnames van het autovleren. Net als vorig jaar kon dit jaar gekeken worden naar de fauna op Vliegveld Deelen.

Geoske Sanders en Nina de Vries ben ik erkentelijk voor hun hulp bij de eindredactie van dit omvangrijke verslag.

Ook dank aan de medewerkers van de Vlinderstichting, Sovon, de insectenwerkgroep KNNV-Apeldoorn, de natuurmedewerkers van Vliegveld Deelen en VleGal (Vleermuizenwerkgroep Gelderland). Met Sovon is de plotverdeling voor de broedvogel monitoring beter afgestemd, de grenzen zoals bij Sovon bekend weken hier en daar nogal af van hoe al jaren werkelijk werd geteld. Die laatste grenzen, die ook oorspronkelijk waren afgesproken, zijn nu aangehouden.

Colofon

Teksten:

Jan de Beer
Nina de Vries
Joop Schaffers
Marian Schut
Jeannette Hoek
Jan Wind
Harrie Wijnands
Tom Dekker
Jan Snoijink
Olga van der Klis
Wim Weenink
Dirk de Lange
Ineke Groenenberg

Fotografie:

Nina de Vries
Joop Schaffers
Marian Schut
Jeannette Hoek
Rob Versteeg
Jan Wind
Mariëtte Geluk
Harrie Wijnands
Wim Weenink
Dirk de Lange
Ineke Groenenberg

Vormgeving:

Retail & More, Zwolle;
www.retailandmore.nl

Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Apeldoornseweg 250
7351 TA Hoenderloo
pers@hogeveluwe.nl
www.hogeveluwe.nl

